

<https://doi.org/10.26881/rgtn.2020.05>

PIOTR BRZEZIŃSKI

Instytut Pamięci Narodowej, Oddziałowe Biuro Badań Historycznych w Gdańsku
<https://orcid.org/0000-0002-4623-9274>

PROMINENCI I MARIONETKI. PROZOPOGRAFIA EGZEKUTYWY KW PZPR W GDAŃSKU W LATACH 1975–1990¹

Polityk zawodowy może z powodzeniem robić karierę publiczną poza polityką, mając na oku, że pierwsze korzyści przyniesie mu to na innych niż polityka polach i że drabina polityczna może być użyta do wspinania się na szczyty w businessie i w życiu towarzyskim. Natomiast jego sowiecki odpowiednik musi zazwyczaj poświęcić dla kariery politycznej całe swoje życie. Rosjanin wchodzi do polityki w taki sposób, jak Amerykanin wstępuje do stanu duchownego lub wojska, i pogrąża się całkowicie w życie politycznego aparatu. Nie posiada prywatnej kariery, do której mógłby wrócić, wycofanie się z polityki sprawia mu wielkie trudności. Życie jego jest bardziej zogniskowane, lojalność bardziej wyłączna, a zobowiązania silniejsze niż polityka amerykańskiego².

Uwagi wstępne

W myśl partyjnego statutu egzekutywa KW PZPR była ciałem wykonawczym funkcjonującym we wszystkich komitetach wojewódzkich. Analogiczne gremia powstawały w komitetach miejsko-gminnych, miejskich, dzielnicowych, uczelnianych i zakładowych. Skład egzekutywy wybierano w drodze tajnego głosowania podczas plenarnego posiedzenia komitetu. W praktyce wyglądało to tak, że członkowie wybranego podczas wojewódzkiej konferencji sprawozdawczo-wyborczej nowego KW udawali się do osobnego pomieszczenia na posiedzenie plenarne. Zebraniu przewodniczył przedstawiciel KC, który przedstawiał zebrany proponowany skład egzekutywy. Następnie

---

¹ Dziękuję dr. hab. Danielowi Wicentemu, prof. UG, za liczne cenne uwagi i życzliwą krytykę niniejszego tekstu.

² Z. Brzeziński, S.P. Huntington, *Cincinnatus i aparatczik* [w:] Z. Brzeziński, *Agonia komunizmu*, oprac. M. Ptasińska, Paryż–Kraków 2014, s. 86.

organizowano głosowanie, stanowiące w gruncie rzeczy czystą formalność³. Egzekutywa kierowała całokształtem pracy partyjnej w okresie pomiędzy posiedzeniami plenarnymi KW, nadzorowała realizację partyjnych uchwał i kontrolowała działalność niższych rangą instancji partyjnych⁴.

Egzekutywa KW PZPR w Gdańsku pełniła zatem władzę wykonawczą i kierowała bieżącą działalnością wojewódzkiej organizacji partyjnej, która na początku lat osiemdziesiątych XX w. liczyła ponad 100 000 członków i kandydatów⁵. Na jej posiedzeniach zapadały kluczowe decyzje dotyczące funkcjonowania całego województwa. Do kompetencji egzekutywy należało:

- analizowanie bieżącej sytuacji społeczno-politycznej,
- kierowanie pracą aparatu partyjnego,
- powoływanie i odwoływanie pracowników politycznych PZPR,
- rekomendowanie kandydatów na kierownicze stanowiska w województwie⁶.

Liczebność i skład personalny egzekutywy KW nie były precyzyjnie określone. Zgodnie z wytycznymi KC z maja 1975 r. w skład egzekutywy oprócz sekretarzy resortowych i przewodniczących Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej (WKKP) wchodziła „wojewodowie (prezydenci) oraz wicewojewodowie (wiceprezydenci) zajmujący się sprawami rolnictwa, komendanci MO, przewodniczący W[ojewódzkiej] R[ady] Z[wiązków] Z[awodowych], przewodniczący R[ady] W[ojewódzkiej] F[ederacji] S[ocjalistycznych] Z[wiązków] M[łodzieży] P[olskiej]”⁷. Na wniosek sekretariatu KW do egzekutywy powoływane były kolejne osoby. We wspomnianej instrukcji zanotowano na przykład, że do egzekutywy „należy dokooptować towarzyszy reprezentujących główne środowiska społeczne, szczególnie robotników i rolników”⁸. Oznaczało to, że faktyczny skład egzekutywy nie miał wiele wspólnego z autentyczną demokracją.

W niniejszym artykule podejmę próbę nakreślenia portretu zbiorowego 97 osób wchodzących w skład egzekutywy KW PZPR w Gdańsku w latach 1975–1990. Przyjęte cezury chronologiczne uwarunkowane są reformą administracyjną z maja 1975 r. i powstaniem „małego” (funkcjonującego do końca 1998 r.) województwa gdańskiego oraz rozwiązaniem PZPR w styczniu 1990 r. Badania prozopograficzne w odniesieniu

³ M.T. Korejwo, *PZPR na Warmii i Mazurach. 1948–1990. Struktury, organizacja, ludzie. Oddziaływanie na zinstytucjonalizowane formy życia społecznego*, Olsztyn [2013], s. 118.

⁴ *Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z uzupełnieniami i poprawkami uchwalonymi przez X Zjazd PZPR*, Warszawa 1988, s. 34.

⁵ W czerwcu 1980 r. gdańska PZPR osiągnęła rekordową w swej historii liczbę 105 747 członków i kandydatów, Archiwum Państwowe w Gdańsku [dalej: APG], KW PZPR, sygn. 2384/13746, Sprawozdanie KW PZPR w Gdańsku na XIX Wojewódzką Konferencję Sprawozdawczo-Wyborczą, styczeń 1984 r., b.p.

⁶ APG, KW PZPR, sygn. 2384/18507, Regulamin KW PZPR w Gdańsku, jego organów i aparatu wykonawczego, Gdańsk, październik 1981 r., b.p.

⁷ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, KC PZPR, sygn. XIX-36, Wytyczne Biura Politycznego KC w sprawie organizacji terenowych instancji partyjnych w warunkach nowego podziału terytorialnego kraju – na okres przedjazdowych konferencji, Warszawa, maj 1975 r., b.p.

⁸ Tamże.

do tego ugrupowania politycznego były dotąd stosunkowo rzadko podejmowane przez historyków⁹. Pojawiły się natomiast dość liczne opracowania socjologiczne, które mogą być pomocne w dalszych rozważaniach na ten temat¹⁰. O ile naszkicowanie prozopografii partyjnej egzekutywy nie nastęrcza większego problemu, o tyle znacznie trudniej jest uchwycić zakulisowe powiązania i panujące w jej wnętrzu układy personalne. Jest tak dlatego, że z zachowanej dokumentacji – której podstawę stanowią protokoły z posiedzeń egzekutywy KW – niezwykle trudno jest wyłuskać tego typu informacje. Stąd też niekiedy musiałem posiłkować się relacjami świadków bądź źródłami pośrednimi.

Wiek

Działaczy PZPR sklasyfikować można według modelu tzw. pokoleń ideowych. Pionierem tego typu analiz był Roman Wapiński¹¹. Jak napisał Mirosław Szumiło, stosującą współcześnie tę metodę w badaniach nad elitami politycznymi PRL: „Pod pojęciem «pokolenie ideowe», zastosowanym przez Romana Wapińskiego w badaniach nad pokoleniami II Rzeczypospolitej, rozumiem grupę społeczną posiadającą pewne cechy wspólnoty psychologicznej, zdeterminowanej przez czas urodzenia i czas wchodzenia w okres aktywnego życia politycznego i kształtowania światopoglądu”¹². Szumiło, analizując

⁹ Zob. m.in. P. Brzeziński, *Pierwsi sekretarze. Próba portretu zbiorowego elity partyjnej na przykładzie Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku (1948–1990)* [w:] *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury – ludzie – dokumentacja*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2012, s. 337–357; tenże, *Zwijanie sztandaru. Komitet Wojewódzki PZPR w Gdańsku w latach 1975–1990*, Gdańsk–Warszawa 2019, s. 68–128; S. Drabik, *Członkowie wojewódzkiej organizacji PZPR w Krakowskiem w latach 1956–1975* [w:] *Partia komunistyczna w Polsce...*, s. 359–380; A. Friszke, *Próba portretu zbiorowego aparatu partyjnego* [w:] *PZPR jako machina władzy*, red. D. Stola, K. Persak, Warszawa 2012, s. 55–74; P. Róg, *Komitet Wojewódzki PZPR w Tarnobrzegu 1975–1989. Studium o partyjnej elicie władzy* [w:] *Partia komunistyczna w Polsce...*, s. 381–406; M. Szumiło, *Pierwsi sekretarze komitetów wojewódzkich PZPR w latach 1948–1970 – portret socjologiczny* [w:] *Partia, państwo, społeczeństwo*, red. K. Rokicki, Warszawa 2016, s. 258–279; tenże, *Kierownictwo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w latach 1956–1970. Portret zbiorowy*, „Kwartalnik Historyczny” 2020, R. CXXVII, z. 2, s. 273–315. Ukazał się też podobny tekst na temat działaczy PPS, zob. A. Pięta-Szawara, *Portret zbiorowy liderów Polskiej Partii Socjalistycznej (1944–1948)*, „Polityka i Społeczeństwo” 2012, nr 10, s. 119–128.

¹⁰ Zob. m.in. *Anatomia elit politycznych. Partie polityczne w postkomunistycznej Polsce 1991–1993*, red. M. Grabowska, T. Szawiel, Warszawa 1993; *Elity władzy w Polsce a struktura społeczna w latach 1956–1981*, red. P. Wójcik, Warszawa 1994; *Elity w Polsce, w Rosji i na Węgrzech. Wymiana czy reprodukcja?*, red. I. Szelenyi, D. Treiman, E. Wnuk-Lipiński, Warszawa 1995; J. Bartkowski, *Lokalne elity władzy w Polsce w latach 1966–1995. Zmiany składu społeczno-demograficznego na tle przemian opinii publicznej w Polsce w ujęciu porównawczym*, Warszawa 1996; J. Wasilewski, *Społeczne procesy rekrutacji regionalnej elity władzy*, Wrocław 1990; *Władza lokalna u progu kryzysu*, red. J. Wiatr, Warszawa 1983; *Władza lokalna w warunkach kryzysu*, red. J. Wiatr, Warszawa 1987.

¹¹ Por. R. Wapiński, *Świadomość polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej*, Łódź 1989.

¹² M. Szumiło, *Kierownictwo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w latach 1986–1990. Szkic do portretu*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2011, nr 2 (18), s. 143.

strukturę społeczną i wiekową kierownictwa PZPR w latach osiemdziesiątych, wyróżnił w jego składzie aż cztery pokolenia:

- pokolenie wojenne,
- pokolenie zetempowskie,
- pokolenie gomułkowskie,
- pokolenie gierkowskie.

Jak łatwo się domyśleć, pokolenie wojenne tworzyły osoby, które związały się z ruchem komunistycznym podczas II wojny światowej. Pokolenie zetempowskie to z kolei osoby, które trafiły w szeregi PZPR za pośrednictwem Związku Młodzieży Polskiej (ZMP). Do pokolenia gomułkowskiego zaliczymy ludzi wstępujących do partii w latach 1956–1970, a do pokolenia gierkowskiego – osoby, które zapisały się do PZPR w latach siedemdziesiątych. Oczywiście w szeregach tej partii można też wyodrębnić pokolenie przedwojennych komunistów i pokolenie lat osiemdziesiątych. W omawianym okresie ich reprezentanci nie wchodzili jednak do ścisłego kierownictwa PZPR¹³.

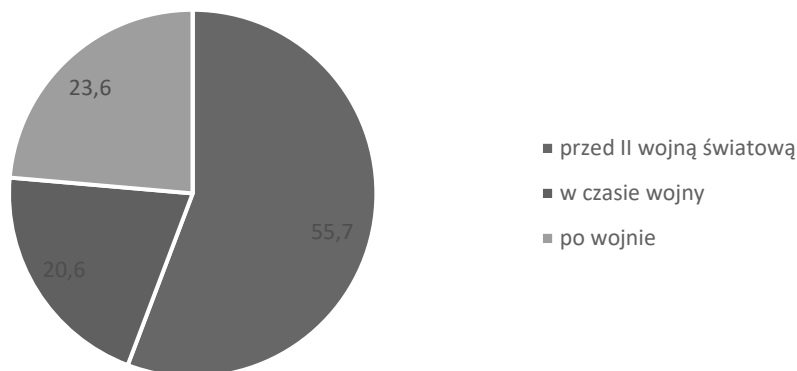
Większość członków gdańskiej egzekutywy urodziła się przed II wojną światową (55,7%). W czasie wojny na świat przyszło 20,6%, a po wojnie – 23,7% członków egzekutywy¹⁴. Liczba członków egzekutywy urodzonych przed wojną wyraźnie przewyższała łączną liczbę jej członków urodzonych podczas wojny i po 1945 r. Jednocześnie aż trzy czwarte spośród nich osobiście przeżyło wojnę. Analizując ich późniejsze losy, a także akces do partii komunistycznej, nie można zapominać o tym fakcie, gdyż ludzie ci *in gremio* należeli do generacji boleśnie doświadczonej przez nazistowski i sowiecki totalitaryzm. Niebagatelne znaczenie dla ich późniejszych wyborów ideowych miała też zapewne okupacyjna i powojenna bieda, której częstokroć doświadczyli. Dla wielu z nich radykalny program społeczny i gospodarczy głoszony przez PPR i PZPR mógł się wydawać nie tylko słuszny, ale i sprawiedliwy¹⁵. Nieco inaczej było z osobami urodzonymi po wojnie, które od kołyski wychowywały się w kraju całkowicie zdominowanym przez partię komunistyczną. Ludzie ci od najmłodszych lat poddawani byli wpływowi reżimowej propagandy i powoli nią nasiąkali. Z drugiej strony, dla części z nich, zwłaszcza od końca lat sześćdziesiątych, akces do PZPR był już nie tyle wyborem ideowym, lecz raczej przemyślanym krokiem na drodze do kariery. Badający tę tematykę Jacek Raciborski określił tę grupę mianem „młodzieżowców z PRL”, gdyż nim trafili do partii, z reguły udzielali się w różnego rodzaju organizacjach młodzieżowych i studenckich¹⁶.

¹³ Tamże.

¹⁴ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

¹⁵ Na temat wzrostu lewicowych nastrojów wśród polskiego społeczeństwa w czasie II wojny światowej zob. A. Leszczyński, *Skok w nowoczesność. Polityka wzrostu w krajach peryferyjnych 1943–1980*, Warszawa 2013, s. 323.

¹⁶ Por. J. Raciborski, *Drogi do elity rządowej [w:] Elity rządowe III RP 1997–2004. Portret socjologiczny*, red. J. Raciborski, Warszawa 2006, s. 80–86.

Wykres 1. Czas urodzenia członków egzekutywy KW w latach 1975–1990 (%)

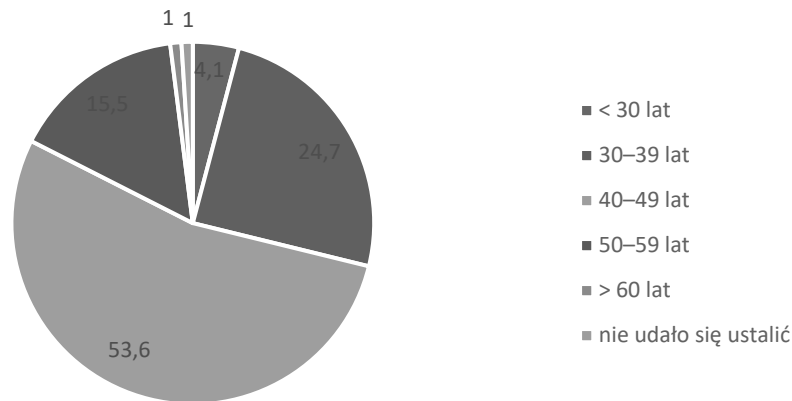
Źródło: obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

Warto zauważyć, że „młodzieżowcy z PRL” zasadniczo różnili się od pokolenia przedwojennych komunistów i „utrwalaczy władzy ludowej” z lat czterdziestych. Jak stwierdził Eugeniusz Duraczyński: „U schyłku dekady Edward Gierka fundamentalistów w klasycznym rozumieniu w Biurze Politycznym już nie było, pozostali natomiast wśród części partyjnych ideologów. Nawet «twardogłowych», z ich deklaracjami o bezwzględnej wierności tzw. uniwersalnym prawidłowościom w budowie socjalizmu, trudno nazwać fundamentalistami z rodzaju tych z epoki Bolesława Bieruta (tj. z lat 1948–1955)”¹⁷. Zjawisko to zauważył również Eric Hobsbawm, który (powołując się na relację Normana Daviesa) przywołał następującą anegdotę: „Okolo 1980 roku amerykańska studentka przeprowadzająca badania w Polsce zauważyła, że funkcjonariusze polskiej partii zdecydowanie odmawiali nazywania siebie «komunistami». Kiedy przez przypadek mogła zapytać ważnego członka komitetu centralnego, czy jest komunistą, po dłuższej pauzie odpowiedział: «Jestem pragmatykiem»”¹⁸. Postępująca dezideologizacja PZPR przekładała się na stopniową dezideologizację całej PRL. Jak stwierdził Marek Żyromski: „Można by chyba zaryzykować twierdzenie, iż spokojny i pokojowy charakter procesu transformacji ustrojowej w Polsce wynikał w znacznej mierze (nie ujmując niczego zasługom opozycji demokratycznej) z cech członków elity partyjnej późnego PRL-u, którzy niewątpliwie znacznie odeszli już od komunistycznej ortodoksji czasów stalinowskich”¹⁹.

¹⁷ E. Duraczyński, *PZPR w kryzysie – kryzys w PZPR (lato 1980–lato 1981)*, „Dzieje Najnowsze” 1997, nr 4, s. 74. Więcej informacji na ten temat zob. P. Gasztold, *Towarzysze z betonu. Dogmatyzm w PZPR 1980–1990*, Warszawa 2019.

¹⁸ E. Hobsbawm, *Marksizm w odwrocie: 1983–2000* [w:] tenże, *Jak zmienić świat. Marks i marksizm 1840–2011*, tłum. S. Szymański, Warszawa 2013, s. 419–420.

¹⁹ M. Żyromski, *Teorie elit a systemy polityczne*, Poznań 2007, s. 334.

Wykres 2. Struktura wiekowa członków egzekutywy KW w latach 1975–1990 (%)

Źródło: obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

Wśród członków gdańskiej egzekutywy nie było w analizowanym okresie ani jednego członka przedwojennej KPP i ani jednego członka PPR z lat 1942–1945²⁰. Najstarszy wiekiem członek egzekutywy, Feliks Pieczewski, urodził się w 1919 r. i do czasu zakończenia II wojny światowej nie angażował się politycznie. Do PPR wstąpił w 1946 r.²¹ Jedynym członkiem gdańskiej egzekutywy, który przejawiał aktywność polityczną przed 1939 r., był Mieczysław Cygan. Co ciekawe, nie był on wówczas działaczem komunistycznym, lecz członkiem Stronnictwa Narodowego. Na dokładkę był synem przedwojennego policjanta. W późniejszych latach ukrywał ten fakt przed partyjnymi współtowarzyszami i w oficjalnych dokumentach określał swoje pochodzenie społeczne mianem „chłopskiego”. Jego prawdziwa przeszłość została jednak skrupulatnie odnotowana w wojskowej teczce personalnej²².

Dodajmy, że wśród członków gdańskiej egzekutywy znalazło się dwóch byłych żołnierzy Armii Krajowej. Florian Radziwiłłowicz do sierpnia 1945 r. służył w oddziałach partyzanckich na terenie powiatu przeworskiego. W kwietniu 1947 r. ujawnił swoją działalność w miejscowym Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP). Po zdaniu pisemnej relacji z przebiegu służby w niepodległościowej partyzantce podpisał formularz zakończony wręcz upokarzającym zwrotem: „Oświadczam, że dobrowolnie zaniechałem swej dotychczasowej przestępczej działalności”²³. Na swoje szczęście w AK był tylko szeregowcem i już w grudniu 1948 r. został przyjęty

²⁰ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

²¹ APG, KW PZPR, sygn. 2384/12444, Akta osobowe Feliksa Pieczewskiego, *passim*.

²² Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie, sygn. 1849/95/13, Akta osobowe Mieczysława Cygana, *passim*.

²³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie [dalej: AIPN Rz], WUSW, sygn. 00141/1424/J, Akta operacyjne dotyczące Floriana Radziwiłłowicza, k. 6.

do PZPR. Ukończył studia rolnicze w Wyższej Szkole Rolniczej w Olsztynie (1956) i pełnił wiele funkcji kierowniczych w państwowych przedsiębiorstwach i lokalnej administracji. Był m.in.: zastępcą kierownika Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa PWRN w Gdańsku (1961–1963), dyrektorem Wojewódzkiego Zjednoczenia Państwowych Gospodarstw Rolnych (1963–1973) i wicewojewodą gdańskim (1973–1975)²⁴. Z zachowanych dokumentów wynika jednak, że znajdował się pod dyskretną obserwacją SB aż do połowy lat osiemdziesiątych²⁵.

Nie wiadomo natomiast, czy inwigilowany był Henryk Śliwowski, który jako były akowiec i uczestnik powstania warszawskiego także mógł się wydawać nowym władzom osobą podejrzaną. Mimo to już w 1946 r. przyjęto go do PPR. Wiosną tego samego roku kierująca Szkołą Partyjną przy KW PPR w Gdańsku Helena Kamińska napisała: „Tow. Śliwowski Henryk przesłuchał I-szy trzytygodniowy kurs agitatorów przedwyborczych. Orientuje się dobrze, zdolny, inteligentny, zdyscyplinowany, aktywny. Powinien być wykorzystany na terenie m. Gdańska, np. prowadzić kurs agitatorów przy Komitecie Miejskim”²⁶. Tym samym w niecałe dwa lata po powstaniu warszawskim był akowiec został partyjnym agitatorom, aktywnie uczestniczącym w przygotowaniach do sfałszowanego przez komunistów referendum z czerwca 1946 r. Jego dalsza kariera potoczyła się bez przeszkód. W 1948 r. został etatowym pracownikiem aparatu partyjnego. W latach 1949–1952 pełnił funkcję zastępcy kierownika Wydziału Propagandy KW PZPR w Gdańsku, a w latach 1952–1954 – zastępcy kierownika Wydziału Ekonomicznego. Po ukończeniu studiów ekonomicznych w Wyższej Szkole Nauk Społecznych (WSNS) przy KC PZPR w Warszawie (1958) awansował na stanowisko kierownika Wydziału Ekonomicznego KW PZPR w Gdańsku (1958–1963). Na początku lat sześćdziesiątych przeszedł do pracy w lokalnej administracji, pełniąc kolejno funkcje: wiceprzewodniczącego (1963–1972), przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (PWRN) w latach 1972–1973 i wojewody gdańskiego (1973–1979)²⁷. Trudno powiedzieć, czy Radziwiłłowicz i Śliwowski faktycznie nawrócili się na komunizm. Wydaje się jednak, że ich akces do partii rządzącej uznać można za klasyczny przykład dostosowania się do nowych realiów. O ile samo wstąpienie byłego akowca do PPR nie było wcale wyjątkowym przypadkiem, o tyle wielce zastanawiający jest fakt, że mający akowską przeszłość Śliwowski piął się w partyjnej hierarchii nawet w najgorszych latach stalinizmu.

W latach 1975–1990 wśród członków egzekutywy KW PZPR w Gdańsku przeważały osoby z pokolenia gomułkowskiego, które wstąpiły do partii w latach sześćdziesiątych (41,2%). Drugą co do wielkości grupę stanowili działacze zwerbowani do PZPR w latach siedemdziesiątych, reprezentujący pokolenie gierkowskie (24,7%). Tuż za nimi

²⁴ APG, KW PZPR, sygn. 2384/27631, Akta osobowe Floriana Radziwiłłowicza, *passim*.

²⁵ AIPN Rz, WUSW, sygn. 00141/1424/J, Akta operacyjne Foriana Radziwiłłowicza, k. 1.

²⁶ APG, KW PZPR, sygn. 2384/24782, Akta osobowe Henryka Śliwowskiego, k. 1.

²⁷ *Encyklopedia Gdańska*, red. J. Mykowski, B. Śliwiński, Gdańsk 2012, s. 1016.

plasowali się ludzie, którzy wstąpili do partii w latach pięćdziesiątych (23,7%), częściowo zaliczający się do pokolenia gomułkowskiego i zetempowskiego. Załedwie 9,3% członków egzekutywy związało się z partią komunistyczną w latach czterdziestych i w większości reprezentowało pokolenie zetempowskie²⁸. Z kolei w latach osiemdziesiątych do PZPR wstąpił tylko jeden członek egzekutywy KW. Był to Andrzej Różański (rocznik 1958). Pochodził z rodziny robotniczej. W 1978 r. ukończył Technikum Elektroniczne w Bydgoszczy. Potem wyjechał do Gdańska, gdzie objął funkcję przewodniczącego Zarządu Wojewódzkiego Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej. Do PZPR wstąpił w 1984 r., a w skład egzekutywy KW wchodził od października 1986 r. do stycznia 1990 r.²⁹

Najmłodszym członkiem egzekutywy KW w chwili wstąpienia do tego gremium był Sławomir Jakubowski (21 lat). Pełnił on funkcję przewodniczącego Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznego Związku Młodzieży Polskiej i wszedł w skład egzekutywy w 1975 r. Dla odmiany najstarszym członkiem egzekutywy KW był Mieczysław Cygan (61 lat), który został dokooptowany do jej składu na początku 1982 r. Statystyczny wiek nowo mianowanego członka egzekutywy wynosił 42 lata, a najliczniejszą grupę wśród jej członków stanowiły osoby w wieku 40–49 lat. W omawianym okresie w egzekutywie KW znalazły się załedwie cztery osoby poniżej trzydziestki (Ewa Elendt, Sławomir Jakubowski, Andrzej Różański, Andrzej Schulz)³⁰.

Ewa Elendt była pracownicą aparatu partyjnego³¹, a trzech pozostali działacze byli etatowymi działaczami reżimowych organizacji młodzieżowych³². Gros późniejszych członków egzekutywy trafiało do partii właśnie za pośrednictwem organizacji młodzieżowych (59,8%). Większość z nich (37,1%) należała do jednej organizacji. Spora część należała jednak do dwóch (19,6%), a niektórzy nawet do trzech organizacji (3%). Najliczniejsi byli członkowie Związku Młodzieży Polskiej (ZMP) – 27,8% i Związku Młodzieży Socjalistycznej (ZMS) – 27,8%. Na trzecim miejscu plasowali się członkowie Zrzeszenia Studentów Polskich (ZSP) – 10,3%³³.

²⁸ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

²⁹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku [dalej: AIPN Gd], WUSW, sygn. 219H/32927, Akta osobowe Andrzeja Różańskiego, *passim*; APG, KW PZPR, sygn. 2384/18585, Wykaz delegatów na XX Wojewódzką Konferencję Sprawozdawczo-Wyborczą, Gdańsk październik 1986 r., b.p.; APG, KW PZPR, sygn. 2384/11207, Lista obecności członków egzekutywy KW PZPR w Gdańsku, 24 I 1990 r., k. 134.

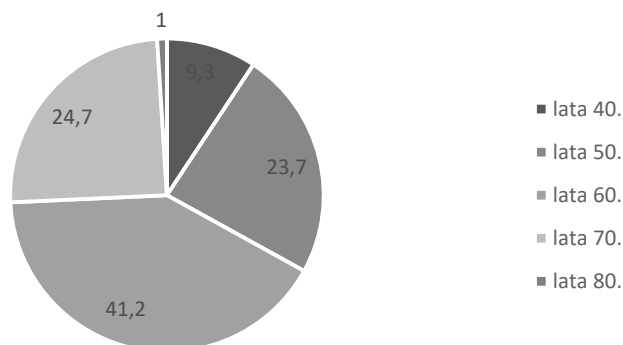
³⁰ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

³¹ Archiwum Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego – Archiwum Zlikwidowanych Jednostek Organizacyjnych (dalej: APUW – AZJO), Alfabetyczny spis rocznych kartotek zarobkowych pracowników KW PZPR, sygn. 1/46, k. 6.

³² APG, KW PZPR, sygn. 2384/24, Biuletyn Komisji Wyborczej na XV Wojewódzką Konferencję Sprawozdawczo-Wyborczą, Gdańsk, listopad 1975 r., k. 156; APG, KW PZPR, sygn. 2384/18585, Wykaz delegatów na XX Wojewódzką Konferencję Sprawozdawczo-Wyborczą, Gdańsk, październik 1986 r., b.p.; APG, KW PZPR, sygn. 2384/19441, Kwestionariusz osobowy delegata na konferencję wojewódzką, 1979 r., k. 42.

³³ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

Wykres 3. Czas wstąpienia do PPR/PZPR członków egzekutywy KW w latach 1975–1990 (%)

Źródło: obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

Płeć

Egzekutywa KW była zdominowana przez mężczyzn (88,7% składu osobowego). W omawianym okresie zasiadało w niej zaledwie jedenaście kobiet³⁴. Nieco mniej zmaskulinizowana była grupa pracowników politycznych gdańskiego KW (82%)³⁵. Podobnie jak w KC, gdzie w 1986 r. kobiety stanowiły 15,2% składu osobowego³⁶. Warto zauważyć, że w 1975 r. kobiety stanowiły 23,2% wszystkich członków PZPR. Mimo to ich odsetek w składzie partii daleko odstawał od ich globalnego udziału w dorosłej populacji PRL (52,6% w 1975 r.)³⁷. Według danych z 1987 r. udział kobiet wynosił 27,1% członków PZPR i 22,9% składu gdańskiej organizacji partyjnej³⁸. Oznaczało to, że wbrew oficjalnej propagandzie wstępowały one w szeregi partii znacznie rzadziej od mężczyzn. Jeszcze rzadziej powierzano im odpowiedzialne funkcje. Jak zauważył Mirosław Szumiło: „Co ciekawe, w całej historii PZPR do rzeczywistego kierownictwa partii nie weszła ani jedna kobieta. W omawianym okresie żadnej kobiety nie było również ani wśród kierowników wydziałów KC, ani w gronie pierwszych sekretarzy komitetów wojewódzkich. Do Komitetu Centralnego (liczącego 230 osób) na X zjeździe wybrano tylko 35 kobiet. Tak niska pozycja kobiet w elicie PZPR i ich praktyczny brak w wyższej kadrze kierowniczej aparatu partyjnego stanowią interesujący problem

³⁴ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

³⁵ APG, KW PZPR, sygn. 2384/21857, Ocena pracowników aparatu partyjnego sporządzona na podstawie ankiety statystycznej za okres 1 stycznia 1978 – 30 czerwca 1979, sierpień 1979 r., k. 38–39.

³⁶ M. Szumiło, *Kierownictwo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w latach 1986–1990...*, s. 142.

³⁷ K. Pomian, *Partia: aparat i członkowie* [w:] tenże, *Wymiary polskiego konfliktu 1956–1981*, Londyn 1985, s. 31.

³⁸ APG, KW PZPR, sygn. 2384/16811, Procentowy udział kobiet w organizacji partyjnej, b.d., b.p.

badawczy³⁹. W tym miejscu wypada wspomnieć, że dopiero w lipcu 1981 r. w skład Biura Politycznego po raz pierwszy wybrano kobietę – Zofię Grzyb, brygadzystkę z radomskich Zakładów Przemysłu Skórzanego „Radoskór”⁴⁰. Nie inaczej było zresztą w kierownictwie Solidarności, gdzie w wybranej jesienią 1981 r. 108-osobowej Komisji Krajowej zasiadały tylko dwie kobiety⁴¹. Mimo to kilka kobiet doszło do znaczących stanowisk w gdańskim KW. Warto przyjrzeć się im nieco dokładniej.

Joanna Michałowska-Gumowska urodziła się w Wilnie w 1945 r. Pochodziła z rodziny robotniczej. W młodości była działaczką ZMS. Do PZPR wstąpiła w 1968 r. Trzy lata później ukończyła studia polonistyczne na Uniwersytecie Gdańskim. Początkowo pracowała w szkolnictwie, lecz już w 1973 r. została etatowym pracownikiem aparatu partyjnego. Zaczynała karierę od stanowiska instruktora KD PZPR Gdańsk Śródmieście (1973–1974). W 1979 r. ukończyła studia doktoranckie w WSNS przy KC PZPR, uzyskując stopień doktora socjologii. Następnie pełniła coraz ważniejsze funkcje w gdańskim KW, aż w końcu awansowała na stanowisko zastępcy kierownika Wydziału Organizacyjnego (1980). W styczniu 1982 r. objęła funkcję kierownika Ośrodka Informacji, Analiz i Programowania Pracy Partyjnej. W grudniu tego roku awansowała na stanowisko sekretarza ds. nauki i oświaty KW PZPR w Gdańsku. Funkcję tę pełniła do listopada 1985 r. Następnie kierowała Ministerstwem Oświaty i Wychowania (1985–1987). W 1985 r. ukończyła kurs polityczny w Akademii Nauk Społecznych (ANS) przy KC KPZS w Moskwie. W latach osiemdziesiątych pełniła też funkcje wiceprzewodniczącej RW PRON i dyrektor Międzywojewódzkiej Szkoły Partyjnej w Gdańsku⁴².

Jolanta Mironiuk urodziła się w Gniewie w 1940 r. Pochodziła z rodziny inteligentnej. Nie należała do żadnych organizacji młodzieżowych. Po ukończeniu Państwowego Technikum Budowlanego w Gdańsku zatrudniła się w Fabryce Elementów Budowlanych w Redzie (1958). Rok później znalazła pracę w bibliotece Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej (WSMW) w Gdyni. W 1966 r. ukończyła w trybie eksternistycznym studia na Wydziale Historycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku. Dwa lata później wstąpiła do PZPR. Wkrótce potem przeniosła się na stanowisko asystenta w Katedrze Nauk Społecznych WSMW w Gdyni. Pracując dydaktycznie, ukończyła studia doktoranckie z zakresu pedagogiki w Wojskowej Akademii Politycznej

³⁹ M. Szumiło, *Kierownictwo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w latach 1986–1990...*, s. 142.

⁴⁰ Z. Szeliga, *Naprawdę nowa ekipa*, „Polityka” 1981, nr 30, s. 7. Więcej informacji na ten temat zob. N. Jarska, P. Perkowski, *Droga do władzy? Kobiety w PZPR 1948–1989*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 1 (27), s. 231–246.

⁴¹ „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 30, s. 7–8. Więcej informacji na ten temat zob. P. Oseka, *Elita „Solidarności”. Protopografia Komisji Krajowej [w:] Solidarność od wewnątrz 1980–1981*, red. A. Friszke, K. Persak, P. Sowiński, Warszawa 2013, s. 186–201.

⁴² T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944–1991*, Warszawa 1991, s. 394; „Życie Partii” 1983, nr 2, s. 21; APG, KW PZPR, sygn. 2384/16565, Kwestionariusz delegata na konferencję wojewódzką, 30 listopada 1983 r., k. 664–665; APUW – AZJO, Alfabetyczny spis rocznych kartotek zarobkowych pracowników KW PZPR, sygn. 1/56, k. 155.

(WAP) im. Feliksa Dzierżyńskiego w Warszawie (1974). W 1977 r. przeniosła się do pracy w Wyższej Szkole Morskiej w Gdyni, obejmując stanowisko kierownika Studium Nauk Politycznych i Ekonomicznych⁴³. Od października 1986 r. do marca 1989 r. pełniła funkcję sekretarza ds. ideologicznych KW PZPR w Gdańsku. Wiosną tego roku powróciła do pracy w Wyższej Szkole Morskiej⁴⁴.

Anna Szałach urodziła się w 1934 r. w Jeziorach pod Grodnem. Pochodziła z rodziny robotniczej. Po wojnie przez pewien czas mieszkała w Szczecinku. Była aktywistką ZMP. Do PZPR wstąpiła w 1955 r. Ukończyła filologię polską na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W latach 1957–1960 pełniła funkcję przewodniczącej Zarządu Uczelnianego ZMS. Po studiach pracowała jako nauczycielka w Zasadniczej Szkole Handlowej (1960–1961) i Liceum Ogólnokształcącym nr 6 w Bydgoszczy (1961–1964). W latach 1966–1969 pełniła funkcję kierownika działu w Wojewódzkim Urzędzie Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Bydgoszczy. Następnie przeprowadziła się do Gdańska i została etatowym pracownikiem aparatu partyjnego. Pełniła kolejno funkcje: instruktora Wydziału Organizacyjnego KW (1969–1970), starszego instruktora Wydziału Organizacyjnego KW (1970–1972), sekretarza ds. propagandy KM PZPR w Gdyni (1972–1981), zastępcy kierownika i kierownika Ośrodka Informacji, Analiz i Programowania Pracy Partyjnej (1982–1983), kierownika Wydziału Kadr KW (1983–1984) i sekretarza KW ds. propagandy (1984–1986). Latem 1986 r. została zwolniona z pracy w aparacie partyjnym⁴⁵.

Do prominentnych pracownic gdańskiego KW zaliczały się także: Krystyna Bobak (kierowniczka Ośrodka Informacji, Analiz i Programowania Pracy Partyjnej), Krystyna Garcon (zastępca kierownika Wydziału Propagandy), Danuta Pręda (zastępca kierownika Wydziału Organizacji Pracy), Elżbieta Pułło (zastępca kierownika Wydziału Nauki i Oświaty), Helena Rydlewska (kierowniczka Inspektoratu Kadr), Mirosława Sinicka (zastępca kierownika Wydziału Ideologicznego), Adela Suchodolska (kierowniczka WUML) i Maria Wojtkiewicz (zastępca kierownika Wydziału Organizacyjnego)⁴⁶.

⁴³ AIPN Gd, WUSW, sygn. 219H/31524, Akta osobowe Jolanty Mironiuk, k. 12–13.

⁴⁴ „Głos Wybrzeża” 20 października 1986, s. 1; APG, KW PZPR, sygn. 2384/24958, Pismo sekretarza KW PZPR w Gdańsku Bohdana Daszkiewicza do kierownika Wydziału Polityki Kadrowej KC PZPR Jerzego Świdorskiego, 16 marca 1989 r., k. 48–49.

⁴⁵ APG, KW PZPR, sygn. 2384/158, Stenogram z plenarnego posiedzenia KW PZPR w Gdańsku, 29 września 1982 r., k. 176–177; APG, KW PZPR, sygn. 2384/21856, Wykaz byłych pracowników aparatu partyjnego, którzy nabyli uprawnienia do ubiegania się o przyznanie emerytury z tytułu wysługi lat pracy w partii, Gdańsk styczeń 1987 r., k. 290; APUW – AZJO, Alfabetyczny spis rocznych kartotek zarobkowych pracowników KW PZPR, sygn. 1/61, k. 212.

⁴⁶ APG, KW PZPR, sygn. 2384/13524, Wykaz pracowników KW PZPR w Gdańsku, 1972 r., k. 2–11; tamże, Imienny Wykaz pracowników KW PZPR w Gdańsku (stan na 31 stycznia 1983 r.), k. 208–212; tamże, Imienny wykaz pracowników politycznych KW PZPR w Gdańsku (stan na 26 sierpnia 1986 r.), k. 213–220.

Miejsce urodzenia i pochodzenie społeczne

Większość członków gdańskiej egzekutywy urodziła się w mieście (57,7%). Dość interesująco przedstawiało się natomiast ich pochodzenie geograficzne. Na pierwszym miejscu znajdowały się osoby pochodzące z Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej (20,6%), a więc z ziem, które po 1945 r. znalazły się poza granicami państwa polskiego. Większość z nich przyjechała na Wybrzeże po zakończeniu II wojny światowej i nie miała wcześniej jakichkolwiek związków z tym regionem. Jest to o tyle ciekawe, że w obiegowej opinii wciąż pokutuje stereotyp antykomunistycznie nastawionych kresowiaków, którzy rzekomo stali się siłą napędową trójmiejskiej opozycji w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Gdy jednak spojrzymy na fakty, okazuje się, że było wręcz odwrotnie: to właśnie ludzie wywodzący się z Kresów stanowili trzon miejscowych władz partyjnych, a najlepszym tego przykładem jest pochodzący spod Lwowa Tadeusz Fiszbach.

Tuż za kresowiakami w egzekutywie KW plasowali się działacze urodzeni na terenie województwa gdańskiego (19,6%)⁴⁷. Na trzecim miejscu byli działacze pochodzący z sąsiedniego województwa bydgoskiego (8,2%). W sumie, oprócz dwudziestu Kresowiaków, w składzie egzekutywy KW znalazło się aż 77 osób pochodzących z co najmniej 25 różnych województw⁴⁸. Można zatem powiedzieć, że skład społeczny tego gremium odpowiadał składowi społecznemu powojennego Gdańska, którego mieszkańcy przybyli tu z najróżniejszych zakątków Polski.

Wśród członków egzekutywy KW przeważały osoby wywodzące się z rodzin robotniczych (36,1%). Na drugim miejscu plasowali się działacze deklarujący pochodzenie inteligenckie (27,8%), a na trzecim – z rodzin chłopskich (26,8%)⁴⁹. Warto porównać te dane z pochodzeniem społecznym sekretarzy resortowych KW. Wśród gdańskich sekretarzy odsetek osób legitymujących się pochodzeniem robotniczym był bowiem o przeszło 13% niższy niż wśród członków egzekutywy. Jednocześnie aż połowa sekretarzy wywodziła się z rodzin inteligenckich. W obu opisywanych grupach odsetek działaczy pochodzenia chłopskiego utrzymywał się na zbliżonym poziomie (ok. 27%)⁵⁰. Z powyższego zestawienia wynika, że egzekutywa miała znacznie bardziej robotniczy charakter od sekretariatu. Jest to łatwe do wytłumaczenia, gdyż w sekretariacie

⁴⁷ Zarówno w tym miejscu, jak i w następnych, odnoszę się do województw funkcjonujących w PRL/RP w latach 1975–1998.

⁴⁸ Po cztery osoby pochodziły z województw: lubelskiego i toruńskiego. Po trzy z województw: białostockiego, ciechanowskiego, kaliskiego, łódzkiego, tarnobrzeskiego i warszawskiego. Po dwie z województw: częstochowskiego, krakowskiego, poznańskiego, radomskiego, rzeszowskiego, śląskiego i wrocławskiego. Pojedyncze osoby pochodziły zaś z województw: bielskiego, chełmskiego, katowickiego, kieleckiego, konińskiego, ostrołęckiego, piotrkowskiego i zamojskiego. Obliczenia własne na podstawie akt osobowych. Nie udało się zlokalizować miejsc urodzenia czterech członków egzekutywy.

⁴⁹ Nie udało się ustalić pochodzenia społecznego dziewięciu członków egzekutywy KW.

⁵⁰ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

skupiali się etatowi pracownicy aparatu partyjnego i siłą rzeczy było w nim znacznie mniej autentycznych robotników, którzy częściej zasiadali w egzekutywie.

Tabela 1. Pochodzenie społeczne sekretarzy i członków egzekutywy KW w latach 1975–1990 (%)

Pochodzenie społeczne	Sekretarze	Członkowie egzekutywy
inteligenckie	50	27,8
robotnicze	22,7	36,1
chłopskie	27,3	26,8
nie udało się ustalić	0	9,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

Wykształcenie i zawód

W połowie lat siedemdziesiątych odsetek członków PZPR legitymujących się wykształceniem wyższym i średnim wynosił 40,7%, podczas gdy analogiczny odsetek dla wszystkich obywateli PRL wynosił 19,1%⁵¹. Według danych z 1980 r. 5% Polaków miało wykształcenie wyższe, 21% – średnie, 18% – zawodowe, a 45% – podstawowe. Pod względem wykształcenia etatowi pracownicy PZPR wyróżniali się zdecydowanie *in plus*, gdyż w 1979 r. 56,4% pracowników partyjnego aparatu terenowego legitymowało się wykształceniem wyższym. Z kolei w 1983 r. 53,6% wszystkich pracowników politycznych PZPR miało wykształcenie wyższe, 42% – średnie, a 2,3% – podstawowe⁵². Najlepiej wykształceni byli sekretarze KW, spośród których aż 98% posiadało w drugiej połowie lat siedemdziesiątych dyplom wyższej uczelni⁵³.

Gdy spojrzymy na KW PZPR w Gdańsku, okazuje się, że w 1979 r. aż 67,3% jego pracowników politycznych legitymowało się wykształceniem wyższym, przy czym dziewięć osób zdobyło stopień doktorski⁵⁴. W tym czasie wśród partyjnych aktywistów pojawiło się nawet powiedzenie, że „w Gdańsku bez doktoratu niczego się nie zwojuje”⁵⁵. Podobnie było z członkami egzekutywy, wśród których wykształceniem wyższym mogło się pochwalić 64,9%. Osób z wykształceniem średnim było niemal trzy razy mniej (22,7%), a ludzi z wykształceniem zawodowym – siedem razy mniej (9,3%).

⁵¹ L. Bukowski, *Portret partii*, „Życie Partii” 1975, nr 12, s. 4. Por. D.S. Mason, *Membership of the Polish United Worker’s Party*, „The Polish Review” 1982, vol. 27, nr 3–4, s. 147.

⁵² A. Friszke, *Próba portretu zbiorowego...*, s. 67.

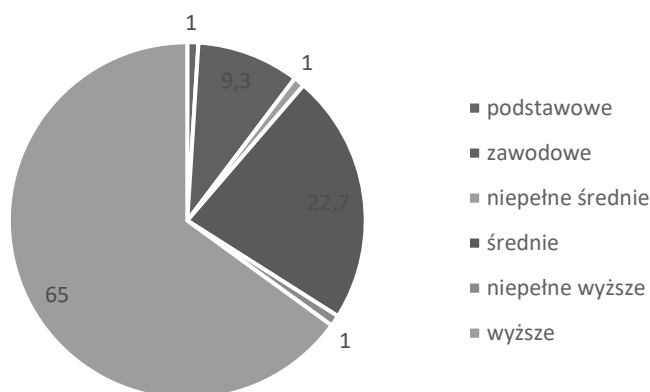
⁵³ P. G. Lewis, *Political authority and party secretaries in Poland 1975–1986*, Cambridge 1989, s. 48.

⁵⁴ APG, KW PZPR, sygn. 2384/21857, Ocena pracowników aparatu partyjnego sporządzona na podstawie ankiety statystycznej za okres od 1 stycznia 1978 r. do 30 czerwca 1979 r., Gdańsk, sierpień 1979 r., k. 38–40.

⁵⁵ E. Skalski, *Zasady kierowania ruchem*, „Polityka” 1979, nr 48, s. 7.

Pojedyncze osoby deklarowały niepełne wykształcenie wyższe, niepełne średnie i podstawowe⁵⁶. W sumie odsetek członków egzekutywy z wykształceniem wyższym i średnim wynosił aż 87,6% i przeszło trzykrotnie przewyższał analogiczny odsetek dla całego społeczeństwa (26% w 1980 r.).

Można dostrzec rzucającą się w oczy analogię ze strukturą naczelnych władz Solidarności. Otóż jesienią 1981 r. osoby z wyższym i średnim wykształceniem stanowiły 84% członków Komisji Krajowej i 87% delegatów na I Krajowy Zjazd NSZZ „Solidarność”⁵⁷. Wynikać z tego może wniosek, że zarówno partia, jak i Solidarność rekrutowały swoje elity przywódcze spośród ludzi najlepiej wykształconych i – przynajmniej teoretycznie – dobrze przygotowanych do pełnienia kierowniczych funkcji. Zarazem okazywało się, że zarówno we władzach PZPR, jak i nowego związku było coraz mniej miejsca dla niewykwalifikowanych robotników⁵⁸.

Wykres 4. Wykształcenie członków egzekutywy KW w latach 1975–1990 (%)

Źródło: obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

Wśród członków egzekutywy legitymujących się wykształceniem wyższym najliczniejszą grupę stanowili absolwenci Politechniki Gdańskiej (10 osób) i Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR (osiem osób). Warto podkreślić, że co dziesiąty członek egzekutywy KW zdobył dyplom na uczelni politycznej (Wyższa Szkoła Nauk Społecznych przy KC PZPR i Wojskowa Akademia Polityczna). Szkolenie ideologiczne bez wątpienia odgrywało dużą rolę w kształtowaniu partyjnej kadry przywódczej. Z zachowanych dokumentów wynika, że aż 58,8% członków egzekutywy ukończyło jakiś rodzaj kursu partyjnego. Najczęściej byli oni absolwentami funkcjonujących

⁵⁶ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

⁵⁷ P. Osęka, *Elita „Solidarności”*..., s. 189.

⁵⁸ Jak zauważył Antoni Dudek: „Jeżeli połowa członków Komisji Krajowej ma wykształcenie wyższe, to wprawdzie jest to nadal ruch robotniczy, ale już kierowany przez inteligentów. Choć na jego czele stoi autentyczny robotnik, „Solidarność” – rewolucja, powstanie czy reforma? Dyskusja panelowa [w:] *Solidarność od wewnątrz*..., s. 344.

przez komiteta wojewódzkich PZPR Wieczorowych Uniwersytetów Marksizmu-Leninizmu (WUML) – 40,2%. Osiem osób skończyło studia w Wyższej Szkole Nauk Społecznych przy KC PZPR (8,2%), pięć – w Wojewódzkiej Szkole Partyjnej (5,1%), a cztery – w Centralnej Szkole Partyjnej (4,1%). Dwie osoby (2%) były absolwentami Międzywojewódzkiej Szkoły Partyjnej i Wojskowej Akademii Politycznej. Dodajmy też, że dziewięciu członków egzekutywy (9,3%) ukończyło szkoły lub kursy partyjne w Związku Sowieckim. Większość doksztalających się ideologicznie działaczy poprzestawała na jednym kursie politycznym (45,4%), niektórzy ukończyli jednak dwie (11,3%), a niekiedy nawet trzy różne szkoły partyjne (2%)⁵⁹.

Tabela 2. Absolwenci uczelni wyższych wśród członków egzekutywy KW w latach 1975–1990

Uczelnia	Liczba absolwentów
Politechnika Gdańska	10
WSN Wyższa Szkoła Nauk Społecznych przy KC PZPR w Warszawie	8
Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Sopocie	4
Akademia Medyczna w Gdańsku	3
Akademia Rolniczo-Techniczna w Olsztynie	3
Szkoła Główna Planowania i Statystyki w Warszawie	3
Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu	3
Uniwersytet Gdański	3
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu	3
Wyższa Szkoła Rolnicza w Olsztynie	3
Akademia Sztabu Generalnego w Warszawie	2
Wojskowa Akademia Polityczna w Warszawie	2
Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Poznaniu	2
Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni	1
Akademia Nauk Politycznych w Moskwie	1
Akademia Rolnicza w Krakowie	1
Akademia Rolnicza w Lublinie	1
Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie	1
Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna w Krakowie	1
Uniwersytet Łódzki	1
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie	1
Wyższa Szkoła Handlu Morskiego w Sopocie	1
Wyższa Szkoła Inżynierska w Bydgoszczy	1
Wyższa Szkoła Morska w Gdyni	1
Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku	1

Źródło: obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

⁵⁹ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

W połowie lat osiemdziesiątych aż 90% osób zaliczających się do regionalnej elity władzy w PRL legitymowało się wykształceniem wyższym⁶⁰. W grupie tej, oprócz wysokich rangą pracowników KW (sekretarze, kierownicy wydziałów) i KM PZPR (sekretarze), znaleźli się także: wojewodowie i wicewojewodowie, prezydenci i naczelnicy miast, dyrektorzy wydziałów w urzędach miejskich i wojewódzkich, dyrektorzy oraz zastępcy dyrektorów największych zakładów przemysłowych. Można więc mówić o wykształceniu się w schyłkowym okresie PRL swoistego systemu merytokracji, w którym warunkiem koniecznym do objęcia wysokiego stanowiska była już nie tylko (jak w latach czterdziestych i pięćdziesiątych) przynależność do PPR/PZPR, lecz także wykształcenie formalne i kompetencje zawodowe. Z drugiej strony – jak zauważył badający ten problem Jacek Wasilewski – „znaczna część członków regionalnej elity władzy uzyskała dyplom w trybie studiów zaocznych i w uczelniach o słabym potencjale kadrowym”⁶¹. W dodatku aż 50% z nich zdobyło dyplomy już po rozpoczęciu kariery zawodowej. Pozwala to przypuszczać, że nie zawsze chodziło tu o rzeczywistą fachowość, lecz raczej o uzyskanie świadectwa potwierdzającego ukończenie wyższej uczelni⁶².

Warto podkreślić, że przeszło co piąty członek egzekutywy KW był z zawodu ekonomistą (20 osób)⁶³. Podobny trend dało się zauważyć w skali ogólnopolskiej. W 1975 r. wyższym wykształceniem ekonomicznym legitymowało się bowiem 49% wszystkich pierwszych sekretarzy KW i 25% sekretarzy KW⁶⁴. Trzeba jednak zaznaczyć, że w okresie PRL ekonomia polityczna wykładana na partyjnych uczelniach nie miała zbyt wiele wspólnego z prawdziwą ekonomią i była przedmiotem mocno zideologizowanym. Oprócz ekonomistów wśród członków gdańskiej egzekutywy znaleźli się przedstawiciele aż 35 różnych profesji, od aktora po zegarmistrza. Jedna osoba nie zdobyła żadnego zawodu.

Tabela 3. Struktura zawodowa członków egzekutywy KW w latach 1975–1990

Zawód	Liczba przedstawicieli
aktor	1
architekt	2
artysta rzeźbiarz	1
dr nauk humanistycznych	1
dr habilitowany nauk technicznych	2
dr nauk technicznych	2

⁶⁰ Badaniem objęto liczącą 481 osób lokalną elitę z województw: krakowskiego, nowosądeckiego i tarnowskiego, M. Żyromski, *Teorie elit a systemy polityczne...*, s. 331–332. Szczegółowy raport na ten temat zob. J. Wasilewski, *Společne procesy rekrutacji...*, *passim*.

⁶¹ J. Wasilewski, *Společne procesy rekrutacji...*, s. 100.

⁶² Tamże, s. 93–94.

⁶³ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

⁶⁴ P.G. Lewis, *Political authority and party secretaries...*, s. 292.

dziennikarz	1
ekonomista	20
elektromechanik	1
elektronik	2
elektryk	2
marynarz	1
inż. mechanik	1
kierowca	1
lekarz	3
maszynista	1
mechanik	2
mgr administracji	1
oficer MSW	2
oficer WP	5
mgr inżynier budownictwa	3
mgr inżynier mechanik	2
mgr pedagogiki	1
nauczyciel	4
nawigator	1
pielęgniarka	1
polonista	4
prawnik	4
rolnik	8
socjolog	1
sztauer	1
ślusarz	8
technik mechanik	5
technik budowy okrętów	1
zegarmistrz	1
bez zawodu	1

Źródło: obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

Ścieżki karier

Egzekutywa KW nie była monolitem, a tworzący ją ludzie wywodzili się z bardzo różnych środowisk. Różnie układały się też ich wzajemne relacje. Zdaniem byłego prezydenta Gdańska Jerzego Młynarczyka do najbliższych współpracowników Tadeusza Fiszbacha zaliczali się: wojewoda Jerzy Kołodziejski, redaktor naczelny „Głosu Wybrzeża” Tadeusz Kuta, sekretarz KW ds. ekonomicznych Jarosław Polski i sekretarz KW ds. nauki, oświaty i kultury Ludomir Zgirski. On sam także zaliczał się do bliskich współpracowników Fiszbacha. Wśród pozostałych członków egzekutywy Młynarczyk wyróżnił grupę, którą określił mianem „sceptyków”, nie do końca podzielających

poglądy pierwszego sekretarza. Jak sam stwierdził: „To nie była opozycja, tylko ludzie którzy na działania pierwszego sekretarza spoglądali z pewnym krytycyzmem”. Zaliczył do tego grona: sekretarza KW ds. propagandy Mirosława Demichowicza, sekretarza KW ds. organizacyjnych Henryka Masłowskiego i przewodniczącego WKKP Feliksa Pieczewskiego⁶⁵.

Sytuacja wewnątrz egzekutywy KW skomplikowała się po powstaniu NSZZ „Solidarność”. Z zachowanych dokumentów wynika, że 11,3% członków egzekutywy wstąpiło do Solidarności⁶⁶. Większość z nich (osiem osób) weszła do władz partyjnych wiosną 1981 r., czyli w momencie szczególnego rozchwiania ideologicznego PZPR, poprzedzającego obrady jej IX Nadzwyczajnego Zjazdu. Nie mniej frapujący jest fakt, że na ogół nie zagrali oni długo miejsca w kierownictwie KW. Zaledwie dwie osoby utrzymały się w składzie egzekutywy dłużej niż pięć lat. Pozostali zasiadali w niej niewiele ponad dwa lata, a jedna osoba została usunięta tuż po wprowadzeniu stanu wojennego⁶⁷.

Z drugiej strony warto podkreślić, że aż 14,4% członków egzekutywy KW było zarejestrowanych przez służby specjalne PRL w charakterze osobowych źródeł informacji. Wieloletnim współpracownikiem wywiadu wojskowego był pierwszy sekretarz gdańskiego KW Stanisław Bejger⁶⁸. Wśród pozostałych członków egzekutywy znalazło się także: trzech tajnych współpracowników SB (Stanisław Celichowski⁶⁹, Henryk Masłowski⁷⁰, Henryk Pilarski⁷¹), trzy tzw. kontakty operacyjne (Zbigniew Kowalski⁷², Hanna Pawłowicz⁷³, Piotr Rajca⁷⁴), jeden „kandydat na kontakt operacyjny” (Tadeusz Kuta⁷⁵), cztery tzw. osoby zaufane (Janusz Karkosiński⁷⁶, Andrzej Pierściński⁷⁷, Jarosław Polski⁷⁸, Jerzy Wieliński⁷⁹) i dwoje tzw. dysponentów lokali kontaktowych (Elżbieta

⁶⁵ Relacja Jerzego Młynarczyka, 18 sierpnia 2014 r. (nagranie w zbiorach autora).

⁶⁶ Byli to: Felicjan Chudy, Kazimierz Drożdżel, Zygmunt Gensikowski, Władysław Gontarski, Kazimierz Krakowiak, Roman Marcinkowski, Adam Markowski, Stanisław Michalski, Marian Musiał, Kazimierz Podolski i Józef Rapacz.

⁶⁷ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

⁶⁸ P. Brzeziński, *Zapomniani dygnitarze. Pierwsi sekretarze Komitetu Wojewódzkiego PPR/PZPR w Gdańsku w latach 1945–1990. Szkice biograficzne*, Gdańsk 2013, s. 371–375.

⁶⁹ TW „Twardowski”, nr rej. 5133, AIPN Gd, WUSW, sygn. 0065/1, Kartoteka odtworzeniowa WUSW w Gdańsku, Elblągu i Słupsku, b.p.

⁷⁰ TW „Wicek”, nr rej. I-5496/1, tamże, b.p.

⁷¹ TW „Hugon”, nr rej. 48451, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie [dalej: AIPN], MSW, sygn. 2912/1, Kartoteka odtworzeniowa Biura „C” MSW, b.p.

⁷² KO, nr rej. 53751, tamże, b.p.

⁷³ KO, nr rej. 58136, tamże, b.p.

⁷⁴ KO, nr rej. 47871, tamże, b.p.

⁷⁵ AIPN, MSW, sygn. 00170/959, Teczka kandydata na kontakt operacyjny ps. „Marek”, *passim*.

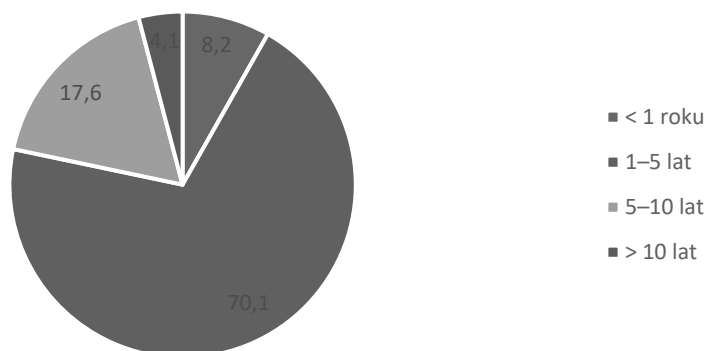
⁷⁶ OZ, nr rej. 36609, AIPN Gd, WUSW, sygn. 0065/1, Kartoteka odtworzeniowa WUSW w Gdańsku, Elblągu i Słupsku, b.p.

⁷⁷ OZ, nr rej. 54024, AIPN, MSW, sygn. 2912/1, Kartoteka odtworzeniowa Biura „C” MSW, b.p.

⁷⁸ OZ, nr rej. 56453, AIPN Gd, WUSW, sygn. 0065/1, Kartoteka odtworzeniowa WUSW w Gdańsku, Elblągu i Słupsku, b.p.

⁷⁹ OZ, nr rej. 55609, tamże, b.p.

Sobieralska⁸⁰, Ludomir Zgirski⁸¹). Po zsumowaniu i dodaniu do tej grupy dwóch zasiadających w składzie egzekutywy KW wysokich rangą funkcjonariuszy MSW (Jerzy Andrzejewski⁸², Roman Kolczyński⁸³) okazuje się, że aż 16,5% jej członków pracowało na rzecz służb specjalnych PRL bądź w jakiś sposób z nimi współpracowało⁸⁴. W tym miejscu wypada wspomnieć, że rejestrowanie członków PZPR w charakterze tajnych współpracowników SB było dość rzadko praktykowane, gdyż wymagało zgody stosownej instancji partyjnej. Zamiast tego bezpieka preferowała nadawanie im innych kategorii, np. kontaktów operacyjnych, co nie wymagało aż tylu formalności. Jak stwierdził badający tę kwestię Tadeusz Ruzikowski: „Kontakt operacyjny umożliwiał legalne zdobywanie informacji od członków PZPR, których oficjalnie nie można było bez zgody instancji partyjnych werbować jako tajnych współpracowników. W istocie ta forma zdobywania informacji pozwalała na bardzo szerokie jej stosowanie, ograniczone jedynie możliwościami potencjalnego informatora. Z możliwości tej skrupulatnie korzystano do końca istnienia PRL”⁸⁵. W oparciu o zachowane materiały archiwalne nie sposób jednoznacznie stwierdzić, czy współpraca ze służbami specjalnymi w jakikolwiek sposób pomogła wspomnianym wyżej członkom gdańskiej egzekutywy w dalszej karierze partyjnej. Z pewnością jednak nie była ona postrzegana przez ich przełożonych jako okoliczność dyskwalifikująca.

Wykres 5. Czas urzędowania członków egzekutywy KW w latach 1975–1990 (%)

Źródło: obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

⁸⁰ LK „Oliwia”, nr rej. 25893, AIPN Gd, WUSW, sygn. 0075/5, Dziennik rejestracyjny Wydziału C WUSW w Gdańsku, b.p.

⁸¹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, WUSW, sygn. 0062/1054, Teczka personalna dysponenta lokalu kontaktowego krypt. „Wieszcz”, *passim*.

⁸² AIPN, MSW, sygn. 710/429, Akta osobowe Jerzego Andrzejewskiego, *passim*.

⁸³ AIPN, MSW, sygn. 710/152, Akta osobowe Romana Kolczyńskiego, *passim*.

⁸⁴ Obliczenia własne na podstawie wypisów ewidencyjnych byłej SB przechowywanych w archiwum gdańskiego Oddziału IPN.

⁸⁵ T. Ruzikowski, *Wstęp [w:] Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)*, oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004, s. 8.

Poszczególne osoby zasiadały w składzie egzekutywy KW przez różny okres. Rekordzistą był Jerzy Andrzejewski, który był członkiem tego gremium przez piętnaście lat. Przeszło dziesięć lat spędzili w egzekutywie: Tadeusz Fiszbach, Feliks Pieczewski i Władysław Porzycki. Na uwagę zasługuje również fakt, że przeszło 70% członków gdańskiej egzekutywy zasiadało w niej od roku do pięciu lat, co świadczy o dość dużej rotacji kadrowej⁸⁶.

Szczególną rolę odgrywali w egzekutywie sekretarze resortowi. W latach 1975–1990 funkcję tę pełniły w gdańskim KW 24 osoby. Po dodaniu do tej liczby trzech urzędujących w tym okresie pierwszych sekretarzy okazuje się, że członkowie sekretariatu stanowili aż 27,8% członków egzekutywy. Można śmiało powiedzieć, że to właśnie ci ludzie tworzyli najwyższy szczebel lokalnej elity partyjnej. Zwykle wstępowali do PZPR w bardzo młodym wieku. Przeciętnie liczyli wtedy 24 lata. Najmłodsi (Mieczysław Stefański, Andrzej Surowiec) mieli zaledwie 19 lat. Najstarszy (Bohdan Daszkiewicz) wstąpił do partii, mając lat 31⁸⁷. Większość z nich przed wstąpieniem do PZPR była aktywistami komunistycznych organizacji młodzieżowych. Duża ich część doksztalała się ideologicznie w wieku dorosłym. Przeszło dwie trzecie sekretarzy (16 osób) ukończyło szkołę partyjną lub jakiś kurs polityczny. Siedem osób ukończyło Wieczorowy Uniwersytet Marksizmu-Leninizmu, trzy były absolwentami Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR, a kolejne sześć ukończyło szkoły (lub kursy) w Związku Sowieckim. Dodajmy, że zdarzały się w tej grupie osoby, które ukończyły kilka tego rodzaju szkół lub kursów. Rekordzistą był Edward Kijek, który ukończył WUML, Wojskową Akademię Polityczną i Akademię Nauk Politycznych w Moskwie⁸⁸.

Mocną pozycję wyrobił sobie Mieczysław Chabowski, który, pełniąc od czerwca 1981 r. do marca 1989 r. funkcję sekretarza KW ds. organizacyjnych, był *de facto* drugą osobą w województwie. Część jego byłych współtowarzyszy twierdzi wręcz, że po odwołaniu Tadeusza Fiszbacha odgrywał rolę „szarej eminencji” w gdańskim KW⁸⁹. Z zachowanych dokumentów wynika, że Chabowski nie tylko często przewodził obradom egzekutywy, lecz także osobiście nadzorował wewnątrzpartyjną czystkę w okresie stanu wojennego. Przez krótki czas rozważano nawet jego kandydaturę na stanowisko pierwszego sekretarza. Według relacji świadków miał też uczestniczyć w niszczeniu akt partyjnych w styczniu 1990 r.⁹⁰

Z zachowanych materiałów ewidencyjnych SB wynika, że trzech sekretarzy KW zostało zarejestrowanych przez bezpiekę w charakterze osobowych źródeł informacji, dwóch jako tajni współpracownicy SB (Henryk Masłowski, Henryk Pilarski), a trzeci

⁸⁶ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

⁸⁷ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

⁸⁸ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

⁸⁹ Relacja Jerzego Młynarczyka, 18 sierpnia 2014 r. (nagranie w zbiorach autora); relacja Kazimierza Rynkowskiego, 14 października 2013 r. (nagranie w zbiorach autora); relacja Bolesława Stąporka, 20 lutego 2012 r. (nagranie w zbiorach autora).

⁹⁰ Zob. „Wojna o akta”. *Studia i materiały źródłowe*, red. S. Flis, Gdańsk 2011, *passim*.

jako tzw. kontakt operacyjny (Piotr Rajca)⁹¹. Oznacza to, że co siódmy sekretarz gdańskiego KW utrzymywał nieoficjalne kontakty ze służbami specjalnymi PRL. Z uwagi na zniszczenia materiałów archiwalnych trudno powiedzieć coś więcej na temat przebiegu tej współpracy. Trudno stwierdzić, czy miała ona wpływ na ich karierę. Należy jednak pamiętać, że przez niektórych pezetpeerowskich dygnitarzy kontakty z bezpieką i wywiadem traktowane było wręcz jako część „obowiązków służbowych i partyjnych”⁹².

W momencie objęcia stanowiska sekretarze resortowi liczyli przeciętnie 42 lata, najmlodszy (Mieczysław Chabowski i Edward Licznarski) – 34 lata, najstarszy (Mieczysław Kochanowski) miał 55⁹³. Byli to ludzie doświadczeni życiowo i zawodowo, lecz nadal stosunkowo młodzi. Zasiadali w sekretariacie przez różny okres. Rekordzista, Henryk Masłowski, pełnił funkcję sekretarza przez ponad dziewięć lat. Dwóch innych sekretarzy urzędowało w KW przeszło osiem lat (Jan Maziarz, Mieczysław Stefański), jeden ponad siedem (Mieczysław Chabowski), a jeden ponad sześć lat (Bohdan Daszkiewicz). Pięciu sekretarzy pełniło swoje funkcje poniżej roku⁹⁴. Czas urzędowania pozostałych dwunastu sekretarzy wynosił od roku do pięciu lat⁹⁵.

Uwagi końcowe

W latach 1975–1990 w egzekutywie KW PZPR w Gdańsku znalazły się osoby reprezentujące trzy partyjne pokolenia: zetempowskie, gomulkowski i gierkowski. Najlicniejszą grupę stanowiły osoby, które wstąpiły do partii w latach sześćdziesiątych (41,2%), na drugim miejscu plasowali się działacze, którzy zapisali się do PZPR w latach siedemdziesiątych (24,7%), a tuż za nimi znaleźli się ci, którzy wstąpili do niej w latach pięćdziesiątych (23,7%). Większość późniejszych członków egzekutywy KW trafiła w szeregi PZPR za pośrednictwem organizacji młodzieżowych (59,8%). Wśród członków egzekutywy najliczniej reprezentowane były osoby pomiędzy czterdziestym a czterdziestym dziewiątym rokiem życia (53,6%). Przeszło połowa jej członków przyszła na świat przed II wojną światową, co piąty członek urodził się podczas wojny, a tylko jedna czwarta członków urodziła się po 1945 r. Egzekutywa była zdominowana przez mężczyzn, którzy stanowili aż 88,7% jej składu osobowego.

Liczebność egzekutywy KW wahała się od 17 do 27 osób. Ogółem, pomiędzy czerwcem 1975 r. a styczniem 1990 r., przewinęło się przez nią 97 osób. Biorąc pod uwagę

⁹¹ Obliczenia własne na podstawie zapisów ewidencyjnych byłej SB.

⁹² List Stanisława Bejgera do Piotra Brzezińskiego z listopada 2018 r. (w zbiorach autora).

⁹³ Obliczenia własne na podstawie akt osobowych.

⁹⁴ Byli to: Mieczysław Kochanowski, Edward Licznarski, Henryk Pilarski, Piotr Rajca, Bogusław Wierzbicki.

⁹⁵ Byli to: Leon Brancewicz, Mirosław Demichowicz, Andrzej Karnabal, Edward Kijek, Joanna Michałowska-Gumowska, Stefan Milewski, Jolanta Mironiuk, Adam Nowotnik, Włodzimierz Sak, Izidor Sobczak, Andrzej Surowiec i Ludomir Zgirski.

całkowitą liczebność KW, wahającą się w omawianym okresie od 95 do 121 osób, przyznać trzeba, że egzekutywa była organem stosunkowo licznym. Oznacza to, że w jej składzie (podobnie jak w Biurze Politycznym KC PZPR) znajdowali się zarówno partyjni promieniści, jak i pozbawieni realnego znaczenia figuranci. Do grona prominentów należeli bez wątpienia: pierwszy sekretarz KW, sekretarze resortowi, Komendant Wojewódzki MO (od 1983 r. szef Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych, WUSW), przewodniczący WKKP (od 1986 r. przewodniczący Wojewódzkiej Komisji Kontrolno-Rewizyjnej, WKKR), wojewoda, wicewojewoda, pierwsi sekretarze komitetów miejskich i zakładowych PZPR. Istotną rolę odgrywali też oficerowie WP, którzy w większości zostali dokooptowani do egzekutywy w styczniu 1982 r., lecz formalnie „wybrani” przez plenum KW dopiero dwa miesiące później. Było to niezgodne z partyjnym statutem. W warunkach stanu wojennego nikt jednak nie przejmował się takimi niuansami. Komentujący te zmiany członek egzekutywy Andrzej Węglowski stwierdził *expressis verbis*: „Kiedy się ważyły losy kraju, wszystko się oparło na dwóch nogach – tj. wojsku i milicji”⁹⁶. Nie sposób nie przyznać mu racji.

Wojskowi zaczęli opuszczać egzekutywę KW dopiero w połowie lat osiemdziesiątych, co najlepiej dowodziło, że partia była w tym czasie całkowicie uzależniona od tzw. resortów siłowych. Warto dodać, że od października 1986 r. w skład egzekutywy wchodził też dowódca Marynarki Wojennej wiceadmirał Piotr Kołodziejczyk. Przez cały omawiany okres członkiem egzekutywy był natomiast Komendant Wojewódzki MO i szef WUSW Jerzy Andrzejewski, awansowany w 1982 r. do stopnia generała. Zastanawia też fakt, że bardzo wpływowy na Wybrzeżu po 13 grudnia 1981 r. admirał Ludwik Janczyszyn nigdy nie został członkiem egzekutywy. Był za to członkiem WRON i wojskowym komisarzem, a Mieczysław Rakowski nazwał go wręcz „właściwym rządcą” województwa gdańskiego⁹⁷. Wynika z tego, faktyczna przynależność do lokalnej elity władzy wcale nie warunkowała członkostwa w egzekutywie KW.

Kto zatem należał do grona figurantów? W zachowanych dokumentach próżno szukać odpowiedzi na tak postawione pytanie. Wydaje się, że zdecydowanie mniejszą rolę odgrywali: redaktor naczelny „Głosu Wybrzeża”, przewodniczący WRZZ, przewodniczący RW FSZMP i pierwsi sekretarze komitetów gminnych PZPR. Nie mogło być inaczej, biorąc pod uwagę pełne podporządkowanie partii jej oficjalnego organu prasowego, fasadowość reżimowych organizacji związkowych i młodzieżowych oraz obowiązujący w PZPR „centralizm demokratyczny”. Funkcję typowo dekoracyjną pełnili natomiast zasiadający w egzekutywie robotnicy, rolnicy i przedstawiciele tzw. inteligencji pracującej.

Warto podkreślić jeszcze jedną prawidłowość. Otóż, począwszy od końca lat siedemdziesiątych, wśród członków KW da się zauważyć systematyczny wzrost liczby etatowych pracowników aparatu partyjnego. Ich odsetek wzrósł z 13% w 1979 r.

⁹⁶ APG, KW PZPR, sygn. 2384/452, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PZPR w Gdańsku, 8 stycznia 1982 r., k. 26.

⁹⁷ M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1981–1983*, Warszawa 2004, s. 464.

do 21% w 1986 r.⁹⁸ Z jednej strony mogło to świadczyć o postępującej profesjonalizacji partii, gdyż w jej wybieralnych organach było coraz więcej zawodowych działaczy. Z drugiej – był to dowód narastającej biurokratyzacji i oderwania partii od społeczeństwa, gdyż trudno było znaleźć ludzi spoza aparatu PZPR chętnych do działalności w jej strukturach. Sytuacja ta potwierdzała spostrzeżenie przewodniczącego Rady Krajowej Związku Zawodowego Pracowników PZPR Wojciecha Wiśniewskiego: „Coraz bardziej widać było, że partia przyciąga nie tych, których chciałaby pozyskać, ale tych, którzy chcą w niej pracować”⁹⁹. Z ustaleń Paula G. Lewisa wynika, że ludzie spoza aparatu partyjnego obejmowali stanowiska pierwszych sekretarzy KW bardzo rzadko. W 1975 r. udało się to dwóm, a w 1986 r. – ośmiu osobom¹⁰⁰.

W latach osiemdziesiątych coraz więcej aparatczyków porzucało pracę w PZPR i rozwijało własną działalność gospodarczą. Na Wybrzeżu rozpoczęły funkcjonowanie koncesjonowane przez władze przedsiębiorstwa polonijno-zagraniczne (PPZ), które stanowiły swego rodzaju poletko doświadczalne dla ostrożnie testowanego przez władze PRL kapitalizmu. Pierwsze dwie firmy polonijne powstały w województwie gdańskim w 1980 r.¹⁰¹ W połowie dekady działało ich już blisko czterdzieści¹⁰². Województwo gdańskie plasowało się w tym czasie na trzecim miejscu w kraju pod względem liczby funkcjonujących firm polonijnych¹⁰³. Praca w tego typu przedsiębiorstwach była dobrze płatna, o czym najlepiej świadczy fakt, że w 1985 r. dyrektor zatrudniającej zaledwie sześć osób firmy polonijnej z Kościerzyny zarabiał ponad 60 000 zł miesięcznie, a pierwszy sekretarz KW PZPR otrzymywał w tym czasie pensję w wysokości 46 000 zł¹⁰⁴. Nic dziwnego, że część pracowników aparatu partyjnego, a także osób zaliczających się do partyjnej nomenklatury zaczęła przechodzić do pracy w przedsiębiorstwach polonijnych. Z raportu sporządzonego w 1985 r. wynika, że wśród osób, które przeszły do PPZ-ów, należeli m.in.: dwaj byli dyrektorzy wydziałów Urzędu Wojewódzkiego, wiceprezydent Sopotu, prokurator rejonowy z Sopotu, dyrektor naczelny Zakładów Rybnych w Gdyni i były kierownik wydziału KW PZPR w Gdańsku¹⁰⁵.

⁹⁸ P. Brzeziński, *Na rozdrożu. Gdańska PZPR na początku lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku w świetle danych statystycznych i w ocenie własnej* [w:] *Szkice z życia codziennego w Gdańsku w latach 1945–1989*, red. G. Berendt, E. Kizik, Gdańsk 2012, s. 177–178.

⁹⁹ W. Wiśniewski, *Dlaczego upadł socjalizm? Od straszności do śmieszności*, Warszawa 2006, s. 62.

¹⁰⁰ P.G. Lewis, *Political authority and party secretaries...*, s. 293.

¹⁰¹ APG, KW PZPR, sygn. 2384/11288, Informacja zespołu KW PZPR na temat wyjaśnienia przyczyn wzrostu ilości spółek polonijnych w województwie gdańskim i występujących nieprawidłowości w ich działalności, 6 czerwca 1985 r., k. 60.

¹⁰² Tamże, Informacja sporządzona przez Wydział Drobnej Wytwórczości i Usług Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku, 25 lipca 1984 r., k. 10.

¹⁰³ Według danych z 1984 r. w województwie warszawskim było 239 firm polonijnych, w poznańskim – 58, a w gdańskim – 36. Za informację na ten temat dziękuję dr. Dariuszowi Grali.

¹⁰⁴ APG, KW PZPR, sygn. 2384/11288, Informacja zespołu KW PZPR na temat wyjaśnienia przyczyn wzrostu ilości spółek polonijnych w województwie gdańskim i występujących nieprawidłowości w ich działalności, 6 czerwca 1985 r., k. 66.

¹⁰⁵ Tamże, k. 64–65.

Co ciekawe, żadna z tych osób nie miała wcześniej doświadczenia w działalności prowadzonej przez zatrudniające je firmy polonijne. Można przypuszczać, że ludzie ci byli potrzebni PPZ-om właśnie ze względu na swoje kontakty i nieformalne znajomości. Wbrew wskazywanym w latach sześćdziesiątych przez Zbigniewa Brzezińskiego i Samuela P. Huntingtona uwarunkowaniom społeczno-politycznym działacze komunistyczni nie byli już wcale skazani na pracę w strukturach rządzącej monopartii.

Jak zauważa Antoni Dudek: „W sektorze prywatnym pracowało coraz więcej ludzi wywodzących się z szeregów PZPR (lub członków ich rodzin), co miało istotne znaczenie dla stopniowego osławiania się części elity władzy z myślą o konieczności radykalnego zerwania z ustanowionym w latach 40. systemem gospodarczym, którego podstawę stanowiła własność państwowa”¹⁰⁶. Tak zaczynał się proces tzw. uwłaszczenia nomenklatury¹⁰⁷. W 1989 r. na terenie województwa gdańskiego istniało aż 240 spółek nomenklaturowych. Dla porównania, w województwie katowickim było ich 152, w warszawskim – 140, a w łódzkim – 94¹⁰⁸. Skłania to do konstatacji, że województwo gdańskie stało się w końcu lat osiemdziesiątych prawdziwym nomenklaturowym zagłębiem. Miało to zresztą pewien nieoczekiwany wpływ na funkcjonowanie samej PZPR, w której uwidocznił się proces dekomunizacji przez prywatyzację. Analizujący to zjawisko Andrzej Walicki napisał: „Jeżeli w jakiejś partii, do niedawna komunistycznej, zwyciężają idee urynkowienia i prywatyzacji, to należy to uznać za pożegnanie z komunizmem – najzupełniej niezależne od intencji reformatorów”¹⁰⁹. Walicki za modelowy przykład tego procesu uznał politykę rządu Mieczysława Rakowskiego, zastrzegając jednak, że solidarnościowa opozycja była „zbyt skoncentrowana na walce z rządem, aby docenić znaczenie tego faktu”¹¹⁰. Z perspektywy czasu trudno nie przyznać mu racji.

¹⁰⁶ A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, wyd. 4, Kraków 2004, s. 39–40.

¹⁰⁷ Więcej na ten temat zob. m.in. J. Tittenbrun, *Upadek socjalizmu realnego w Polsce*, Poznań 1992, s. 142–163.

¹⁰⁸ T. Kozłowski, *Spółki nomenklaturowe – patologia transformacji gospodarczej [w:] Brudne wspólnoty. Przemysłowość zorganizowana w PRL w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku*, red. K. Nawrocki, D. Wicenty, Gdańsk-Warszawa 2018, s. 106.

¹⁰⁹ A. Walicki, *Marksizm i skok do królestwa wolności. Dzieje komunistycznej utopii*, Warszawa 1996, s. 478.

¹¹⁰ Tamże.

Aneks
Członkowie egzekutywy KW PZPR w Gdańsku w latach 1975–1990

Lp.	Imię i nazwisko	Uwagi	Okres urzędowania
1	Jerzy Andrzejewski	komendant KW MO / szef WUSW	czerwiec 1975 – styczeń 1990
2	Stanisław Bejger	I sekretarz KW PZPR	styczeń 1982 – lipiec 1988
3	Stanisław Bereśniewicz	przewodniczący WRZZ	październik 1972 – czerwiec 1980
4	Włodzimierz Bielawski	rolnik indywidualny	październik 1986 – styczeń 1990
5	Józef Bogdanowicz	technik w Stoczni Gdańskiej	styczeń 1984 – październik 1986
6	Leon Brancewicz	sekretarz KW PZPR ds. ekonomicznych	styczeń 1982 – październik 1986
7	Zbigniew Brunke	przewodniczący WKKR	październik 1986 – styczeń 1990
8	Ambroży Bucholc	I sekretarz KM-G PZPR w Kartuzach	grudzień 1979 – czerwiec 1981
9	Teresa Butka	monter w PKP	grudzień 1979 – czerwiec 1981
10	Stanisław Celichowski	redaktor naczelny „Głosu Wybrzeża”	1968 – listopad 1975
11	Mieczysław Chabowski	sekretarz KW PZPR ds. organizacyjnych	czerwiec 1981 – marca 1989
12	Felicjan Chudy	brygadzysta w PPDiUR „Dalmor” w Gdyni; członek „S”	czerwiec 1981 – styczeń 1984
13	Mieczysław Cygan	oficer WP	styczeń 1982 – luty 1989
14	Bohdan Daszkiewicz	sekretarz KW PZPR ds. gospodarki morskiej i przemysłu	czerwiec 1983 – styczeń 1990
15	Mirosław Demichowicz	sekretarz KW PZPR ds. propagandy	lipiec 1977 – czerwiec 1981
16	Stanisław Dorożyński	brygadzysta w GPIE Gdańsk	grudzień 1979 – czerwiec 1981
17	Czesław Drozdowicz	bosman w PLO w Gdyni	styczeń 1984 – październik 1986
18	Kazimierz Drożdziel	mistrz w Stoczni Komuny Paryskiej w Gdyni; członek „S”	styczeń 1984 – październik 1986
19	Ludwik Dutkowski	oficer WP	styczeń 1982 – październik 1986
20	Edward Dziekan	zastępca dyrektora Kombinat PGR Pruszcz Gdański	czerwiec 1981 – styczeń 1984
21	Ewa Elendt	I sekretarz KG PZPR w Wejherowie	czerwiec 1975 – luty 1978
22	Tadeusz Fiszbach	I sekretarz KW PZPR	styczeń 1971 – styczeń 1982
23	Michał Gapa	rolnik indywidualny	czerwiec 1981 – październik 1986

Lp.	Imię i nazwisko	Uwagi	Okres urzędowania
24	Zygmunt Gensikowski	specjalista w PKP Gdańsk; członek „S”	listopad 1984 – styczeń 1990
25	Władysław Gontarski	brygadzysta w Zarządzie Portu Gdynia; członek „S”	styczeń 1984 – styczeń 1990
26	Marek Hołdakowski	I sekretarz KW PZPR	lipiec 1988 – styczeń 1990
27	Henryk Jagła	kierownik w Zarządzie Portu Gdańsk	grudzień 1979 – czerwiec 1981
28	Sławomir Jakubowski	przewodniczący RW FSZMP	1975 – grudzień 1979
29	Jerzy Jędykiewicz	wojewoda gdański	marzec 1989 – styczeń 1990
30	Bogdan Jurkiewicz	I sekretarz KU PZPR UG	styczeń 1984 – październik 1986
31	Janusz Karkosiński	I sekretarz KM PZPR w Gdyni	październik 1986 – styczeń 1990
32	Andrzej Karnabal	sekretarz KW PZPR ds. gospodarki morskiej i przemysłu	czerwiec 1981 – czerwiec 1983
33	Edward Kijek	sekretarz KW PZPR ds. propagandy; oficer WP	styczeń 1982 – lipiec 1984
34	Mieczysław Kochanowski	sekretarz KW PZPR ds. nauki, oświaty i kultury	marzec 1989 – styczeń 1990
35	Roman Kolczyński	komendant KW MO	? – czerwiec 1975
36	Piotr Kołodziejczyk	oficer WP	październik 1986 – styczeń 1990
37	Jerzy Kołodziejski	wojewoda gdański	1974 – czerwiec 1981
38	Henryk Kowalski	mistrz w Stoczni Komuny Paryskiej w Gdyni	październik 1986 – styczeń 1990
39	Zbigniew Kowalski	nauczyciel akademicki	czerwiec 1981 – styczeń 1984
40	Anna Kozikowska	dyrektor Wojewódzkiego Szpitala Zespołonego w Gdańsku	listopad 1975 – luty 1978
41	Kazimierz Krakowiak	technolog w Gdańskiej Stoczni Remontowej; członek „S”	styczeń 1981 – kwiecień 1983
42	Tadeusz Kuta	redaktor naczelny „Głosu Wybrzeża”	luty 1978 – czerwiec 1981
43	Anna Lehman	nauczycielka	listopad 1975 – maj 1981
44	Edward Licznarski	sekretarz KW PZPR ds. ekonomicznych	czerwiec 1981 – styczeń 1982
45	Ryszard Machalski	maszynista w PKP	czerwiec 1975 – listopad 1975

46	Wojciech Majewski	pracownik naukowy PAN	czerwiec 1981 – styczeń 1984
47	Roman Marcinkowski	ślusarz w Ema-Elektron w Starogardzie Gdańskim; członek „S”	czerwiec 1981 – styczeń 1984
48	Adam Markowski	kierownik działu w ZOZ nr 2 w Gdyni; członek „S”	kwiecień 1981 – marzec 1982
49	Henryk Masłowski	sekretarz KW PZPR ds. organizacyjnych	1972 – czerwiec 1981
50	Jan Maziarz	sekretarz KW PZPR ds. rolnictwa	1973 – kwiecień 1981
51	Stanisław Michalski	dyrektor artystyczny „Teatru Wybrzeże”; członek „S”	czerwiec 1981 – styczeń 1984
52	Joanna Michałowska-Gumowska	sekretarz KW PZPR ds. nauki, oświaty i kultury	grudzień 1982 – grudzień 1985
53	Stefan Milewski	wicewojewoda gdański	październik 1986 – marzec 1989
54	Jonalna Mironiuk	sekretarz KW PZPR ds. ideologicznych	październik 1986 – marzec 1989
55	Marian Musiał	mistrz w FPS „Polmo” w Tczewie; członek „S”	czerwiec 1981 – styczeń 1984
56	Rajmund Nowak	odlewnik w ZM „Zamech” w Elblągu	1975 – listopad 1975
57	Adam Nowotnik	sekretarz KW PZPR ds. ekonomicznych	1973 – styczeń 1977
58	Hanna Pawłowicz	pielęgniarka w Szpitalu Wojewódzkim w Gdańsku	październik 1986 – styczeń 1990
59	Feliks Pieczewski	przewodniczący WKKP	1971 – kwiecień 1981
60	Andrzej Pierściński	redaktor naczelny „Głosu Wybrzeża”	październik 1986 – styczeń 1990
61	Henryk Pilarski	dyrektor ZUO „Hydroster”	marzec 1989 – styczeń 1990
62	Kazimierz Plata	maszynista w PKP	listopad 1975 – luty 1978
63	Edward Pobłocki	monter w SZF „Polfa” w Starogardzie Gdańskim	październik 1986 – styczeń 1990
64	Kazimierz Podolski	projektant w Stoczni Gdańskiej; członek „S”	czerwiec 1981 – styczeń 1984
65	Jarosław Polski	sekretarz KW PZPR ds. ekonomicznych	styczeń 1977 – czerwiec 1981
66	Władysław Porzycki	I sekretarz KM PZPR w Gdyni	styczeń 1969 – czerwiec 1981

Lp.	Imię i nazwisko	Uwagi	Okres urzędowania
67	Stanisław Przybyłek	kierownik działu w PKP	czerwiec 1981 – styczeń 1984
68	Florian Radziwiłłowicz	wicewojewoda gdański	czerwiec 1975 – listopad 1976
69	Piotr Rajca	sekretarz KW PZPR ds. organizacyjnych	marzec 1989 – styczeń 1990
70	Józef Rapacz	monter w Stoczni Marynarki Wojennej w Gdyni; członek „S”	czerwiec 1981 – styczeń 1984
71	Jadwiga Rezmer	kierownik w ZOUEiA „Elmor” w Gdańsku	luty 1978 – listopad 1979
72	Jan Romanowski	robotnik w Zarządzie Portu Gdańsk	czerwiec 1975 – luty 1978
73	Andrzej Różański	przewodniczący ZW ZSMP	październik 1986 – styczeń 1990
74	Włodzimierz Sak	sekretarz KW PZPR ds. propagandy	1974 – lipiec 1977
75	Andrzej Schulz	przewodniczący RW FSZMP	grudzień 1979 – czerwiec 1981
76	Jan Siejka	brygadzysta w Zarządzie Portu Gdańsk	luty 1978 – grudzień 1979
77	Maria Sieradzan	dyrektor Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Gdańsku	październik 1986 – styczeń 1990
78	Aleksander Skrobacz	wicewojewoda gdański	listopad 1975 – luty 1978
79	Adam Smolana	nauczyciel akademicki	luty 1978 – czerwiec 1981
80	Izydor Sobczak	sekretarz KW PZPR ds. propagandy	grudzień 1985 – marzec 1989
81	Elżbieta Sobieralska	dyrektor SP nr 44 w Gdańsku	luty 1975 – listopad 1975
82	Józef Sowiński	I sekretarz KZ PZPR PLO	czerwiec 1981 – styczeń 1984
83	Kazimierz Słotwiński	dyrektor PGR w Pelplinie	październik 1986 – styczeń 1990
84	Mieczysław Stefański	sekretarz KW PZPR ds. rolnictwa	październik 1981 – styczeń 1990
85	Andrzej Surowiec	sekretarz KW PZPR ds. propagandy	grudzień 1979 – styczeń 1982
86	Antoni Synoracki	I sekretarz OOP w Zarządzie Portu Gdańsk	czerwiec 1981 – styczeń 1984
87	Anna Szałach	sekretarz KW PZPR ds. propagandy	styczeń 1984 – październik 1986
88	Henryk Śliwowski	wojewoda gdański	1973 – grudzień 1979

89	Stanisław Świder	spawacz w Stoczni Gdańskiej	październik 1986 – styczeń 1990
90	Ludwik Świniański	oficer WP	czerwiec 1981 – styczeń 1984
91	Arkadiusz Tackowiak	mistrz w Gdańskiej Stoczni Remontowej	1975 – styczeń 1984
92	Józef Trzcíński	monter w Stoczni Północnej	czerwiec 1981 – styczeń 1984
93	Andrzej Węglowski	wiceprezes Sądu Rejonowego w Wejherowie	czerwiec 1981 – styczeń 1984
94	Jerzy Wieliński	przewodniczący ZW ZSMP	styczeń 1984 – styczeń 1990
95	Bogusław Wierzbicki	sekretarz KW PZPR ds. propagandy	marzec 1989 – styczeń 1990
96	Józef Wójcik	I sekretarz OOP w Stoczni Gdańskiej	1974 – czerwiec 1981
97	Ludomir Zgirski	wicewojewoda gdański	luty 1978 – czerwiec 1981

Źródło: P. Brzeziński, *Zwijanie sztandaru. Komitet Wojewódzki PZPR w Gdańsku w latach 1975–1990*, Gdańsk–Warszawa 2019, s. 390–393.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie:

KC PZPR.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku:

WUSW.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach:

WUSW.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie:

WUSW.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie:

MSW.

Archiwum Państwowe w Gdańsku:

KW PZPR.

Archiwum Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego – Archiwum Zlikwidowanych Jednostek

Organizacyjnych:

Alfabetyczny spis rocznych kartotek zarobkowych pracowników KW PZPR.

Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie:

Akta osobowe.

Źródła drukowane

Rakowski Mieczysław Franciszek, *Dzienniki polityczne 1981–1983*, Iskry, Warszawa 2004.
Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z uzupełnieniami i poprawkami uchwalonymi przez X Zjazd PZPR, Książka i Wiedza, Warszawa 1988.

Opracowania i publicystyka

- Anatomia elit politycznych. Partie polityczne w postkomunistycznej Polsce 1991–1993*, red. Mirosława Grabowska, Tadeusz Szawiel, Instytut Socjologii UW, Warszawa 1993.
- Bartkowski Jerzy, *Lokalne elity władzy w Polsce w latach 1966–1995. Zmiany składu społeczno-demograficznego na tle przemian opinii publicznej w Polsce w ujęciu porównawczym*, Interart, Warszawa 1996.
- Brzeziński Piotr, *Na rozdrożu. Gdańska PZPR na początku lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku w świetle danych statystycznych i w ocenie własnej* [w:] *Szkice z życia codziennego w Gdańsku w latach 1945–1989*, red. Grzegorz Berendt, Edmund Kizik, Instytut Pamięci Narodowej, Gdańsk 2012, s. 170–189.
- Brzeziński Piotr, *Pierwsi sekretarze. Próba portretu zbiorowego elity partyjnej na przykładzie Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku (1948–1990)* [w:] *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury – ludzie – dokumentacja*, red. Dariusz Magier, Radzyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych, Archiwum Państwowe w Lublinie, Lublin – Radzyń Podlaski 2012, s. 337–357.
- Brzeziński Piotr, *Zapomniani dygnitarze. Pierwsi sekretarze Komitetu Wojewódzkiego PPR/PZPR w Gdańsku w latach 1945–1990. Szkice biograficzne*, Instytut Pamięci Narodowej, Gdańsk 2013.
- Brzeziński Piotr, *Zwijanie sztandaru. Komitet Wojewódzki PZPR w Gdańsku w latach 1975–1990*, Instytut Pamięci Narodowej, Gdańsk–Warszawa 2019.
- Brzeziński Zbigniew, Huntington Samuel P., *Cincinnatus i aparatczik* [w:] Zbigniew Brzeziński, *Agonia komunizmu*, oprac. Małgorzata Ptasieńska, Instytut Literacki Kultura – Instytut Książki, Paryż–Kraków 2014, s. 81–111.
- Bukowski Ludwik, *Portret partii*, „Życie Partii” 1975, nr 12, s. 3–5.
- Drabik Sebastian, *Członkowie wojewódzkiej organizacji PZPR w Krakowskim w latach 1956–1975* [w:] *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury – ludzie – dokumentacja*, red. Dariusz Magier, Radzyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych, Archiwum Państwowe w Lublinie, Lublin – Radzyń Podlaski 2012, s. 359–380.
- Dudek Antoni, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, wyd. 4, Arcana, Kraków 2004.
- Duraczyński Eugeniusz, *PZPR w kryzysie – kryzys w PZPR (lato 1980–lato 1981)*, „Dzieje Najnowsze” 1997, nr 4, s. 73–92.
- Elity w Polsce, w Rosji i na Węgrzech. Wymiana czy reprodukcja?*, red. Ivan Szelenyi, Don Treiman, Edmund Wnuk-Lipiński, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, 1995.
- Elity władzy w Polsce a struktura społeczna w latach 1956–1981*, red. Przemysław Wójcik, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych UW, Warszawa 1994.

- Encyklopedia Gdańska*, red. Jarosław Mykowski, Błażej Śliwiński, Fundacja Gdańska, Gdańsk 2012.
- Friszke Andrzej, *Próba portretu zbiorowego aparatu partyjnego* [w:] *PZPR jako machina władzy*, red. Dariusz Stola, Krzysztof Persak, Instytut Studiów Politycznych PAN, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2012, s. 55–74.
- Gasztold Przemysław, *Towarzysze z betonu. Dogmatyzm w PZPR 1980–1990*, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2019.
- Hobsbawm Eric, *Marksizm w odwrocie: 1983–2000* [w:] tenże, *Jak zmienić świat. Marks i marksizm 1840–2011*, tłum. Sebastian Szymański, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2013, s. 417–430.
- Jarska Natalia, Perkowski Piotr, *Droga do władzy? Kobiety w PZPR 1948–1989*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 1 (27), s. 231–246.
- Korejwo Mariusz Tomasz, *PZPR na Warmii i Mazurach. 1948–1990. Struktury, organizacja, ludzie. Oddziaływanie na zinstytucjonalizowane formy życia społecznego*, Fundacja Debata, Olsztyn [2013].
- Kozłowski Tomasz, *Spółki nomenklaturowe – patologia transformacji gospodarczej* [w:] *Brudne wspólnoty. Przestępczość zorganizowana w PRL w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku*, red. Karol Nawrocki, Daniel Wicenty, Instytut Pamięci Narodowej, Gdańsk-Warszawa 2018, s. 98–111.
- Leszczyński Adam, *Skok w nowoczesność. Polityka wzrostu w krajach peryferyjnych 1943–1980*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2013.
- Lewis Paul G., *Political authority and party secretaries in Poland 1975–1986*, Cambridge University Press, Cambridge 1989.
- Mason David S., *Membership of the Polish United Worker's Party*, „The Polish Review” 1982, vol. XXVII, nr 3–4, s. 138–153.
- Moldawa Tadeusz, *Ludzie władzy 1944–1991*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1991.
- Oseka Piotr, *Elita „Solidarności”. Prozopografia Komisji Krajowej* [w:] *Solidarność od wewnątrz 1980–1981*, red. Andrzej Friszke, Krzysztof Persak, Paweł Sowiński, Instytut Studiów Politycznych PAN, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2013, s. 186–201.
- Pięta-Szawara Anna, *Portret zbiorowy liderów Polskiej Partii Socjalistycznej (1944–1948)*, „Polityka i Społeczeństwo” 2012, nr 10, s. 119–128.
- Pomian Krzysztof, *Partia: aparat i członkowie* [w:] tenże, *Wymiary polskiego konfliktu 1956–1981*, Aneks, Londyn 1985, s. 27–39.
- Raciborski Jacek, *Drogi do elity rządowej* [w:] *Elity rządowe III RP 1997–2004. Portret socjologiczny*, red. Jacek Raciborski, Trio, Warszawa 2006, s. 73–138.
- Róg Paweł, *Komitet Wojewódzki PZPR w Tarnobrzegu 1975–1989. Studium o partyjnej elicie władzy* [w:] *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury – ludzie – dokumentacja*, red. Dariusz Magier, Radzyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych, Archiwum Państwowe w Lublinie Lublin – Radzyń Podlaski 2012, s. 381–406.
- Ruzikowski Tadeusz, *Wstęp* [w:] *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)*, oprac. Tadeusz Ruzikowski, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2004, s. 4–17.

- Skalski Ernest, *Zasady kierowania ruchem*, „Polityka” 1979, nr 48, s. 7.
- „Solidarność” – rewolucja, powstanie czy reforma? *Dyskusja panelowa* [w:] *Solidarność od wewnątrz 1980–1981*, red. Andrzej Friszke, Krzysztof Persak, Paweł Sowiński, Instytut Studiów Politycznych PAN, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2013, s. 343–360.
- Szeliga Zygmunt, *Naprawdę nowa ekipa*, „Polityka” 1981, nr 30, s. 7.
- Szumilo Mirosław, *Kierownictwo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w latach 1956–1970. Portret zbiorowy*, „Kwartalnik Historyczny” 2020, R. CXXVII, z. 2, s. 273–315.
- Szumilo Mirosław, *Kierownictwo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w latach 1986–1990. Szkic do portretu*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2011, nr 2 (18), s. 129–149.
- Szumilo Mirosław, *Pierwsi sekretarze komitetów wojewódzkich PZPR w latach 1948–1970 – portret socjologiczny* [w:] *Partia, państwo, społeczeństwo*, red. Konrad Rokicki, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2016, s. 258–279.
- Tittenbrun Jacek, *Upadek socjalizmu realnego w Polsce*, Rebis, Poznań 1992.
- Walicki Andrzej, *Marksizm i skok do królestwa wolności. Dzieje komunistycznej utopii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- Wapiński Roman, *Świadomość polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1989.
- Wasilewski Jacek, *Společne procesy rekrutacji regionalnej elity władzy*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1990.
- Władza lokalna u progu kryzysu*, red. Jerzy Wiatr, Instytut Socjologii UW, Warszawa 1983.
- Władza lokalna w warunkach kryzysu*, red. Jerzy Wiatr, Instytut Socjologii UW, Warszawa 1987.
- Wiśniewski Wojciech, *Dlaczego upadł socjalizm? Od straszności do śmieszności*, Wydawnictwo Sprawy Polityczne, Warszawa 2006.
- „Wojna o akta”. *Studia i materiały źródłowe*, red. Stanisław Flis, Instytut Pamięci Narodowej, Gdańsk 2011.
- Żyromski Marek, *Teorie elit a systemy polityczne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2007.

Prasa i czasopisma

„Głos Wybrzeża” 1986.

„Tygodnik Solidarność” 1981.

Relacje:

Stanisława Bejgera, Jerzego Młynarczyka, Kazimierza Rynkowskiego, Bolesława Stąporka.

Streszczenie

W artykule opisano portret zbiorowy członków egzekutywy i sekretariatu Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku w latach 1975–1990. Zanalizowano dane społeczne i demograficzne (płeć, wiek, miejsce urodzenia, pochodzenie społeczne, wykształcenie, zawód) oraz przebieg kariery politycznej 97 osób wchodzących w skład kierownictwa lokalnego ośrodka partii

komunistycznej. Tekst zawiera też krótkie noty biograficzne wybranych dygnitarzy partyjnych. Przetawiony materiał jest wynikiem kilkuletnich badań i opiera się na bogatym materiale źródłowym. Autor korzystał z dokumentów przechowywanych w: Archiwum Państwowym w Gdańsku, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku, Katowicach, Rzeszowie i Warszawie, Archiwum Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku oraz Centralnego Archiwum Wojskowego w Rembertowie. Uzupełnieniem kwerend archiwalnych była lektura dostępnej literatury przedmiotu, analiza archiwalnej prasy i zebrane przez autora relacje świadków historii. Artykuł oparty jest na wybranych fragmentach książki *Zwijanie sztandaru. Komitet Wojewódzki PZPR w Gdańsku w latach 1975–1990* (2019). Jest też kontynuacją książki *Zapomniani dygnitarze. Pierwsi sekretarze Komitetu Wojewódzkiego PPR/PZPR w Gdańsku w latach 1945–1990. Szkice biograficzne* (2013). Obie książki są jednymi z pierwszych tego typu monografii wśród polskich publikacji historycznych.

Słowa kluczowe: Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL), Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR), lokalne kierownictwo PZPR, Pomorze, Gdańsk

Leaders and puppets: Prosopography of the executive of the Voivodeship Committee of the Polish United Workers' Party in Gdańsk in the years 1975–1990

Summary

The article describes a collective portrait of the members of the executive and secretariat of the Voivodeship Committee of Polish United Workers' Party (PUWP) in Gdańsk in 1975–1990. Next, the ninety-seven persons making up the local communist party leadership are portrayed, with an analysis of their social and demographic data (gender, age, place of birth, social background, education, profession) and the course of their political career. It also includes biographical notes on chosen party dignitaries. The article is the result of several years of research and is supported by ample source material. Author utilised the documents kept in the: State Archives in Gdańsk; Archives of a New Records in Warsaw; the Institute of National Remembrance Archives in Gdańsk, Katowice, Rzeszów and Warsaw; Archives of Pomeranian Voivodeship Office in Gdańsk; and Central Military Archives in Rembertów. The queries are complemented by reading of available historical publications, and analysis of archival press, and accounts of history witnesses collected by the author. The article is based on chosen fragments of the book *Zwijanie sztandaru. Komitet Wojewódzki PZPR w Gdańsku w latach 1975–1990* [“Rolling up the Banner: The Voivodeship Committee of Polish United Workers' Party in Gdańsk in 1975–1990”] which was published in 2019. It is also continuation of the book by Piotr Brzeziński *Zapomniani dygnitarze. Pierwsi sekretarze Komitetu Wojewódzkiego PPR/PZPR w Gdańsku w latach 1945–1990. Szkice biograficzne* [“Forgotten Dignitaries: The First Secretaries of the Voivodeship Committee of PWP/PUWP in Gdańsk in 1945–1990. Biographical Sketches”] which was published in 2013. Both of these books are among the first monographs of this type among Polish historical publications.

Keywords: Polish People's Republic (PPR), Polish United Worker's Party (PUWP), local leadership of the PUWP, Pomerania Region, Gdańsk